

เสรีภาพในสังคมประชาธิปไตย :

ภาพสะท้อนจากเรื่องสั้น

Liberty in Democratic Societies :

Reflections from Short Stories

ชฎารัตน์ สุนทรธรรม*

Chadarat Soonthorntham

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาประเด็นเรื่องเสรีภาพซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญประการหนึ่งของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นประเด็นที่ถ่ายทอดจากมุมมองของนักเขียนผ่านงานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นจากการศึกษาพบว่า มีเรื่องสั้นจำนวนหนึ่งนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกชนและในฐานะพลเมืองของสังคม และได้ข้อสรุปว่า เสรีภาพของปัจเจกชน คือการที่มนุษย์สามารถที่จะคิดและเลือกทำต่างจากคนอื่นโดยใช้เหตุผลและสติปัญญา เสรีภาพคือการที่มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง และเสรีภาพคือการที่มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากกิเลสและความหวาดกลัวส่วนเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะพลเมืองในสังคม เสรีภาพคือการที่มนุษย์กล้าที่จะต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมทั้งจากอำนาจรัฐและการคุกคาม

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ
นักวิจัยในโครงการ “จิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น : ๔๐ ปี นับจาก ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖”
ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ของมนุษย์ด้วยกันเอง การที่มนุษย์ตระหนักว่าตนเองมีเสรีภาพ และสามารถ
ใช้เสรีภาพอย่างอิสระ เป็นเสรีภาพที่เกิดจากความกล้าหาญที่จะเลือกทำหรือ
ตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ได้เกิดจากข้อบังคับกฎเกณฑ์หรือบทบัญญัติทาง
กฎหมายจึงถือได้ว่าเป็นเสรีภาพที่เกิดจากจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างแท้จริง

คำสำคัญ : เสรีภาพ สังคมประชาธิปไตย เรื่องสั้น

Abstract

This article examines liberty in democratic societies, which comes from various authors' perspectives through their short stories. These short stories present topics pertaining to human liberty as an individual and a collective member of society. *Individual liberty* pertains to an individual's ability to think and choose freely and participate in activities different from others using reason or logic. An individual with liberty is able to set goals for his or her life freely; refuse temptations that can be self-destructive; and live freely while still honoring other peoples' freedom. *Liberty expressed collectively* pertains to how individuals are able to unite to confront social injustice from the government or other threatening elements of society. In summary, when people realize they have liberty and can exercise their freedom whenever they are being controlled by unjust laws or regulations and are brave enough to make decisions for themselves, this practice is the true liberty that comes from the human soul.

Keywords : Liberty, Democratic Societies, Short Stories

บทนำ

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖ : ๑๒๕๖) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าเสรีภาพไว้ว่า เสรีภาพ หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่นเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนาหรือความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

ส่วนความหมายของ “เสรีภาพ” ในความหมายของนักรัฐศาสตร์ จะหมายถึงอำนาจที่บุคคลนั้นมีอยู่เหนือตนเองในการตัดสินใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำจากบุคคลอื่น เสรีภาพจึงไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ต่อบุคคลอื่นแต่อย่างใด ซึ่งต่างจากคำว่า “สิทธิ” ที่เป็นอำนาจที่บุคคลมีเพื่อเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการหรือละเว้นการกระทำอันใดอันหนึ่ง (บรรเจิด สิงคะเนติ ๒๕๕๓ : ๕๑)

ความหมายของคำว่าเสรีภาพทั้งในความหมายที่ให้ไว้ในพจนานุกรมและความหมายของนักรัฐศาสตร์จะมีลักษณะร่วมกันคือ เสรีภาพจะหมายถึงความมีอิสระหรือการมีอำนาจของบุคคลที่สามารถกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามความปรารถนา แต่ความหมายตามพจนานุกรม ได้อธิบายขยายความเกี่ยวกับการแสดงออกของการใช้เสรีภาพของบุคคลว่าต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

จะเห็นว่าเสรีภาพเป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิ จนในบางครั้งมีการใช้คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” ควบคู่กัน แต่แท้จริงแล้วคำว่า สิทธิ และเสรีภาพ มีความหมายต่างกัน สิทธิ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๖ : ๑๒๓๒) นักรัฐศาสตร์ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า “สิทธิ” เป็นอำนาจที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นเพื่อเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำหรือละเว้นการกระทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ถือครองสิทธิ ต่างจากเสรีภาพที่เป็นอำนาจอันชอบธรรมของบุคคลในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่ผู้อื่นไม่สามารถล่วงละเมิดได้ ทั้งนี้การใช้เสรีภาพต้องไม่ล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นด้วยเช่นกัน เพราะถ้ามนุษย์ใช้เสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขตโดยเข้าไปรุกรานสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะเกิดความขัดแย้ง ดังนั้นเสรีภาพจึงต้องมีขอบเขตจำกัดในระดับหนึ่ง สิ่งจำกัดขอบเขตของเสรีภาพก็คือ กฎหมาย ข้อบังคับ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อรวมทั้งวัฒนธรรมของสังคมนั่นเอง

ประเด็นการศึกษาเรื่องเสรีภาพในสังคมประชาธิปไตย

ประเด็นการศึกษาเรื่องเสรีภาพในสังคมประชาธิปไตย เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายความหมายของคำว่าเสรีภาพของมนุษย์ในสังคมประชาธิปไตย ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกชนและในฐานะพลเมืองของสังคมที่สะท้อนผ่านเรื่องสั้นโดยผู้วิจัยศึกษาผลงานเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์และเขียนขึ้นในช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖ โดยเลือกเรื่องสั้นของนักเขียนกระแสหลักที่มีผลงานอย่างต่อเนื่องและพิจารณาเรื่องสั้นที่สะท้อนประเด็นเรื่องเสรีภาพอย่างชัดเจนเป็นตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์ และเลือกเรื่องสั้นที่เขียนก่อนช่วงเวลา ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖ บางเรื่องเพื่อวิเคราะห์ประเด็นเรื่องเสรีภาพว่ามีการสืบทอดและส่งผ่านมายังเรื่องสั้นในยุคต่อมา ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. เสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชน

เสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนเป็นเสรีภาพส่วนบุคคล คือสภาวะที่มนุษย์สามารถใช้ความคิดตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง เสรีภาพของปัจเจกชนจะปรากฏให้เห็นเมื่อบุคคลนั้นใช้เสรีภาพในการเลือกทำในสิ่งที่ปรารถนาหรือปฏิเสธที่จะทำในสิ่งที่ไม่ปรารถนา มีความเชื่อมั่นในการตัดสินใจ รวมทั้งยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจนั้น ความคิดนี้สืบเนื่องมาจากลัทธิปัจเจกชนนิยมที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรีและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมจะปรากฏออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความสามารถของมนุษย์ที่จะกำหนดชะตากรรมได้ด้วยตัวเองซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีความสามารถเช่นนี้ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อมนุษย์มีเสรีภาพที่จะคิดหรือกระทำการใด ๆ ก็ได้อย่างอิสระปราศจากการถูกแทรกแซง

เสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนที่สะท้อนจากเรื่องสั้นจะมีลักษณะดังนี้

๑.๑ เสรีภาพคือการที่มนุษย์กล้าที่จะคิดและเลือกทำต่างจากบุคคลอื่น

การที่มนุษย์กล้าคิดและทำต่างจากบุคคลอื่น เป็นเพราะมนุษย์ไม่ยอมจำนนต่อข้อจำกัดบางอย่าง เช่น ค่านิยม ความเชื่อและชนบทประเพณีที่คนทั่วไปเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่บางครั้งมนุษย์ก็ตระหนักว่าข้อจำกัดเหล่านี้ได้เข้ามาครอบงำความคิดและวิถีการดำเนินชีวิตให้จมปลักอยู่กับโชคชะตา มากกว่าที่จะพยายามต่อสู้ดิ้นรนด้วยตัวเองเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีกว่า มนุษย์จึงใช้ความกล้าที่จะก้าวข้ามข้อจำกัดนั้นเพราะหวังจะให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำที่ไม่ได้ทำให้ชีวิตดีขึ้น

ความคิดเรื่องเสรีภาพในการเลือกและกล้าที่จะคิดต่างจากความเชื่อ

ดั้งเดิมมีปรากฏในผลงานของนักเขียนในช่วงในยุคก่อน ๑๔ ตุลา ในเรื่องสั้นเรื่อง กระดานไฟ (๒๕๐๒) ของ ลาว คำหอม เรื่องสั้นเรื่องนี้มีนัยว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะคิดต่างและเชื่อว่าไม่มีความคิดความเชื่อใดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ หากความเชื่อนั้นกระทบต่อชีวิตจนทำให้เกิดความเดือดร้อนหรืออาจสร้างความไม่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะความคิด ความเชื่อต่าง ๆ แท้จริงแล้วเกิดจากการปลูกฝังของมนุษย์ ในเมื่อมนุษย์เป็นผู้ตัดสินใจคุณค่าและกำหนดขึ้นมาเอง มนุษย์ก็มีเสรีภาพที่จะลบล้างความเชื่อนั้นด้วยตัวเองเช่นกัน

ครั้งหนึ่ง “เคน” เคยเชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับญาติพี่น้องในหมู่บ้านของเขา เพราะความเชื่อนี้เป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังและถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เมื่อเคนจำเป็นต้องใช้กระดานไฟที่เป็นสัญลักษณ์ของกระดานไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในหมู่บ้านเคารพนับถือ เพื่อให้เมียของเขาคลอดลูกได้อย่างปลอดภัยและเพื่อให้อยู่ไฟหลังคลอด แต่เขาพลาดหวังไม่ได้กระดานไม้ศักดิ์สิทธิ์กลับไปเพราะถูกเพื่อนบ้านดัดหน้าเอาไปก่อน ภาวะการถูกบีบคั้นนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เขาตัดสินใจก้าวข้ามความเชื่อทิ้งมลาย เคนคิดว่ากระดานพื้นคอกหมูที่อยู่ใต้ถุนยุ้งข้าวของผู้เป็นใหญ่ในหมู่บ้านก็สามารถทดแทนกันได้ เขาต้องการเพียงสัญลักษณ์บางอย่างเพื่อสร้างความมั่นใจแก่สมาชิกในครอบครัว และต่อมาเมื่อเขาประจักษ์ว่ากระดานคอกหมูก็สามารถทำให้เมียของเขาปลอดภัยจากการคลอดลูกและการอยู่ไฟ เขาจึงมีความตั้งใจที่จะทำให้ครอบครัวและชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่มีจริงแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์โดยเฉพาะชนชั้นปกครองสร้างขึ้นเพื่อจกฉวยโอกาสและเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน

“...เราจะประกาศให้เต็มเสียงเสียทีเดียวว่า ไอ้ที่ถือกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อถึงรุ่นลูกว่า ใครไม่ได้อยู่ไฟบนกระดานศักดิ์สิทธิ์จะตายโหงตายห่า นั้นโกหก เจ้าแม่ตะเคียนทองหรือกระดานคอกหมูมันก็ไอ้ไม่เหมือนกัน มันจะเอาฤทธิ์เอาเดชมาจากไหน คนสิ คนที่รู้ตัวว่าเป็นคน คนที่กล้ากับเหตุผลคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์...ขอให้เชื่อเถอะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้สร้างคนขึ้นมา แต่คนสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเพื่อจะขี่คอกันเอง” (ลาว คำหอม ๒๕๐๒ : ๑๔๕)

แต่ในที่สุดเขาก็ต้องยอมรับความจริงด้วยความขมขื่นว่า การลบล้าง

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เขาเป็นเพียงคนเดียวที่เป็นอิสระสามารถก้าวข้ามความเชื่อนั้น แต่เขาไม่สามารถเอาชนะความเชื่อที่ถูกปลูกฝังหยั่งรากในความคิดของชาวบ้านรวมทั้งเมียของเขาได้ เพราะในตอนท้ายเรื่อง “พ่อยัง” ประมุขของหมู่บ้าน ดับความฝันของเคนด้วยการทำพิธีสงฆ์กระดานคอกหมู เป็นการตอกย้ำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้กับเมียของเคนและชาวบ้านคนอื่น ๆ ต่อไป

การที่ผู้เขียนให้เคนเลือกกระดานพื้นคอกหมูแทนกระดานไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการย้ำถึงอิทธิพลในเรื่องความเชื่อของมนุษย์ที่เป็นตัวการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับวัตถุสิ่งของ กระดานคอกหมูเป็นไม้กระดานที่ไร้คุณค่าที่สุด แต่ความเชื่อของมนุษย์สามารถเพิ่มคุณค่าของกระดานคอกหมูให้เป็นกระดานไม้ศักดิ์สิทธิ์ได้ เป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความเชื่อของมนุษย์อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นการลบล้างความเชื่อนับเป็นความกล้าที่จะใช้เสรีภาพของมนุษย์เพื่อให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำ แต่อย่างไรก็ตามเขาคงต้องใช้เวลาเพื่อสร้างความเข้าใจกับคนในหมู่บ้านเพื่อให้พวกเขาเลิกหลงมกมายในความเชื่อเหล่านั้น

เช่นเดียวกับเรื่องสั้นเรื่อง พญาแถน (๒๕๒๘) ของ วงเดือน ทองเจียว ที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกปฏิบัติ เลือกเชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่คนในชุมชนถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามและมีการปฏิบัติสืบทอดกันต่อมา เช่น การประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

วิถีชีวิตของคนชนบทจะเคร่งครัดในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม เพราะชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องเทวดาอารักษ์ เชื่อเรื่องผี จะมีการเซ่นสรวงบูชาตามฤดูกาลพร้อมกันนั้นก็ยังมีการปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจเพื่อต่อสู้กับปัญหาและความทุกข์ยากในชีวิตและเพื่อปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าหากผู้ใดล่วงละเมิด ขาดความเคารพยำเกรง สิ่งศักดิ์สิทธิ์อาจะดลบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนต่อครอบครัวและชุมชนได้

เรื่องสั้นเรื่อง “พญาแถน” ของ วงเดือน ทองเจียวทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะเห็นต่างจากความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในสังคมเหตุการณ์ในตอนที่มีการประกอบพิธีกรรมของชุมชนเพื่ออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้ฝนตกเพื่อชาวบ้านจะได้มีน้ำทำนา “บุญสี” เป็นตัวแทนของชุมชนในฐานะทหารเอกของพญาคางคกที่ต้องสู้รบกับพญาแถนเพื่อช่วงชิงน้ำฝน แต่บุญสีกำลังเสื่อมศรัทธากับความเชื่อ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๕๗) ๑๔๙

และพิธีกรรมที่คนในชุมชนปฏิบัติสืบเนื่องกันมายาวนาน เพราะการประกอบพิธีกรรม เช่นนี้ไม่ทำให้พี่น้องในชุมชนของเขามีชีวิตที่ดีขึ้น เขาคิดว่า “...เขาอยากหัวเราะกับการสมมติอันต่ำต้น ไม่มีสิ่งใดตกลงเท่าความโง่เขลาของคน” (วงเดือน ทองเจียว ๒๕๒๘ : ๑๗)

เขาสังสมความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับความเชื่อของชาวบ้านมานานหลายปี และในที่สุดเขาตัดสินใจไม่แสดงบทบาททหารเอกของพญาคางคกที่ขัดแย้งกับความรู้สึกของตนเอง การกระทำของบุญสีเป็นลักษณะของการใช้ปัญญาและพลังกำลังเพื่อทำลายพิธีกรรมและแสดงให้เห็นว่าเครื่องประกอบพิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นเพียงสิ่งสมมติ ไม่สามารถดลบันดาลทุกสิ่งที่ชาวบ้านปรารถนาได้

บทลงโทษของการฝ่าฝืนความเชื่อของสังคมทำให้เขาถูกขับออกจากหมู่บ้าน แต่บุญสีไม่สะทกสะเทือนกับการต้องแยกตัวออกจากชุมชน เขากลับรู้สึกเป็นอิสระที่สามารถปลดปล่อยตัวเองให้พ้นจากการครอบงำของการประกอบพิธีกรรมนี้ได้

“...เขาหัวเราะขึ้นเบา ๆ ขณะลมพัดมาอีกวูบหนึ่ง ในที่สุดเขาก็ทำสำเร็จ ได้เป็นตัวของตัวเองที่ไม่ผูกพันกับอำนาจภายนอกอีกต่อไป กำลังแขน กำลังขาของเขาเท่านั้นที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ พญาแถนบนฟ้าไม่มีอีกแล้ว ...แต่มีอยู่ตามเมืองใหญ่ ที่จะรับซื้อแรงงานจากเขาได้ นี่คือพญาแถนตัวจริงที่เขาไม่อาจปฏิเสธ” (วงเดือน ทองเจียว ๒๕๒๘ : ๒๑)

การประกอบพิธีกรรมที่เป็นการแสดงว่าชุมชนมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปด้วยกันซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งของสังคม แต่ในทางกลับกันความเชื่ออาจส่งผลกระทบเชิงลบหากผู้คนเกิดความมกมายอย่างไรเหตุผล กรณีของชาวบ้านที่ทะเลาะเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมขอฝนอาจพลิกพื้นแผ่นดินให้อุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง หลายปีที่ผ่านมาฝากความหวังไว้กับพิธีกรรม ฝากความหวังไว้กับเทวดาฟ้าดินให้ดลบันดาลในสิ่งที่ตนปรารถนา แต่ผ่านไปปีแล้วปีเล่า การประกอบพิธีกรรมและเทวดาฟ้าดินก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตของพวกเขาดีขึ้น ฝนยังคงแล้ง เศรษฐกิจในครัวเรือนล่มสลาย การกล้ำขูดเย้ยกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยการทำลายพิธีและ

แยกตัวออกมาใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ตามลำพัง ทำให้บุญสีเป็นอิสระจากความเชื่อที่ครอบงำเขามาเกือบตลอดชีวิต เขาอยากให้ทุกคนตระหนักว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่สามารถดลบันดาลชีวิตที่มั่นคงให้ใครได้ แต่สองมือของคนต่างหากที่ทำได้

“...แสงเงินยวงผุดพรายขึ้น ดาวประจำรุ่งโรยแสงลง แสงสลัวค่อย ๆ เลิกราจากผืนทุ่งอันเก่าแก่ บุญสีนำครอบครัวสู่เมืองแถบอันกว้างใหญ่ด้วยความหวังครั้งสุดท้าย” (วงเดือน ทองเจียว ๒๕๒๔ : ๒๑)

ฉากสุดท้ายปรากฏแสงเงินแสงทองบนขอบฟ้าจัดความมืดสลัวที่ครอบคลุมหมู่บ้าน อาจเป็นสัญญาณการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มีความหวังของครอบครัวบุญสี

เรื่อง หน่อเนื้อเชื้อไข (๒๕๓๔) ของ ถวัลย์ ภาสกรวิธ เป็นเรื่องของลูกชายที่เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของพ่อนักศึกษาแพทย์ที่เคยเข้าป่าเพื่อร่ำหาประชาธิปไตย เมื่อออกจากป่า แทนที่เขาจะกลับเข้าเมืองเพื่อสร้างอนาคตที่มั่นคง แต่เขากลับเลือกที่จะใช้ชีวิตร่วมกับสาวชาวดอยที่ยึดมั่นในความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลูกชายผู้เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของเขาทั้งสองปฏิเสธความเชื่อของบรรพบุรุษฝ่ายแม่ เขาเป็นเด็กที่เติบโตขึ้นมาพร้อมความฉลาดเฉลียว ต้องการเหตุผลในทุกคำตอบ เขาไม่เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีอำนาจหรือแสดงปาฏิหาริย์ใด ๆ ได้ เพราะเขาได้พิสูจน์มาแล้วว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่มีจริง เขาเคยพูดกับแม่ว่า

“เมื่อวานผมยังเอาลูกกระสุนไปยิงศาลปู่เจ้าเลยแม่ ไม่เห็นร้องลั่นคำ ...ขนาดศาลมุสิตามะ (เจ้าธรณี) ศาลอิตามะ (ศาลเจ้าที่)...ผมจับเขย่ามาแล้ว ไม่เห็นมีใครออกมาเลย...ทำไมเราต้องนับถือด้วยล่ะแม่ แค่เป็นศาลที่คนแก่ ๆ สร้างขึ้นมา พอเอาธูปเทียนไปจุดเข้าหน่อยก็ไหวกันทั้งหมู่บ้าน ยิ่งเรื่องคนทรงนั่นอีก ผมก็ทำได้ ตัวสั่น ๆ จี๋จ๋ิง” ลูกชายทำตัวสั่น พุดเสียงยาน ๆ (ถวัลย์ ภาสกรวิธ ๒๕๓๔ : ๑๐๗)

เช่นเดียวกับปฏิเสธการข่มขู่ที่ไร้เหตุผลของผู้ใหญ่ เขาบอกแม่ว่า

“ถ้าผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผมจะไม่ขู่กินดับเด็ก ๆ หรอกแม่...พรุ่งนี้ผมจะไม่ไปไหวศาลปู่เจ้าหรอก ศาลไหนก็ไม่ไป...ทำไมเราต้องนับถือด้วยล่ะแม่ แค่เป็นศาลที่คนแก่ ๆ สร้างขึ้นมา พอเอาธูปเทียนไปจุดเข้าหน่อยก็

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๕๗) ๑๕๑

“ไว้กันทั้งหมู่บ้าน...” (ถวัลย์ ภาสกรวิธ ๒๕๓๔ : ๑๐๘)

เรื่องจบลงแบบทิ้งเคา์กลางแห่งความยุ่งยาก ภาพของแม่ที่สะอื้นไห้เพราะหวั่นวิตกกกลัวลูกจะถูกลึงคักดีสิทธิ์ลึงโทษ แต่สำหรับคนที่เป็นพ่อแอบถอนหายใจแผ่วเบา กับความคิดของลูก เขาคงต้องใช้เวลาเพื่อบ่มเพาะความเข้าใจในเรื่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ถึงแม้เรามีเสรีภาพที่จะเลือกไม่เชื่อในสิ่งที่บรรพบุรุษเชื่อแต่ต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นด้วย อย่างน้อยก็ไม่ควรให้คนที่อยู่ร่วมกันแม้ในสังคมที่เล็กที่สุดคือครอบครัวต้องทุกข์และหวาดวิตกกับการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของตน

เรื่องสั้นเรื่อง “กระดานไฟ” “พญาแณ” และ “หน่อเนื้อเชื้อไข” สะท้อนเสรีภาพทางความคิดความเชื่อในเรื่งเดียวกันคือมนุษย์ไม่ยอมจำนนต่อความเชื่อดั้งเดิมที่กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ บั้จเจกชนใช้เสรีภาพทางปัญญาที่จะคิดและเชื่อต่างจากความเชื่อดั้งเดิมได้ แต่ก็ไม่ควรทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

นอกจากมนุษย์จะไม่ยอมจำนนต่อความคิดความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ในปัจจุบันระบบชีวิตที่ถูกกำกับด้วยเทคโนโลยีก็เป็นข้อจำกัดในชีวิตมนุษย์ด้วยเช่นเดียวกัน แต่ถ้ามนุษย์ไม่ยอมจำนนใช้เสรีภาพเลือกที่จะไม่ตกอยู่ในการควบคุมของเครื่องกำหนดเวลาเมื่อนั้นมนุษย์จะได้สัมผัสกับความสุขและรู้สึกว่ามีเสรีภาพที่แท้จริง

ในปัจจุบันคงมีคนจำนวนไม่มากนักที่จะเคยถูกคิดว่า แทบจะตลอดชีวิตที่ผ่านมา เราล้วนตกเป็นทาสของเวลา มนุษย์สร้างความสะดวกขึ้นให้เวลาเป็นเครื่องมือที่ควบคุมและกำหนดพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตมาโดยตลอด ความลุลกลน จิตใจที่ไม่เป็นสุข ความกังวลลึง ๆ จะเกิดขึ้นทุกขณะที่ใจสั่งให้สายตาเลือบมองดูเข็มที่ชี้ตัวเลขบนหน้าปัดนาฬิกา และมนุษย์ก็ไม่เคยคิดปฏิเสธหรือขัดขืนตารางชีวิตที่มีเวลาเป็นตัวกำหนด เคยชินกับการให้เวลาเป็นข้อจำกัดในชีวิตของตนเอง

เรื่องสั้นเรื่อง นาฬิกา (๒๕๒๖) ของ เหลืองฝ้ายคำ กระตุ้นให้เกิดความคิดว่าถ้ามนุษย์สามารถลดทอนความเคยชินที่ยอมให้เวลาเป็นตัวกำหนดชีวิต ปรับมาใช้การกำหนดรู้ในใจ ฟังความต้องการของร่างกาย เราจะรู้สึกถึงความมีอิสระอย่างที่ไม่เคยรู้สึกมาก่อน เหมือนกับ “ฉัน” ตัวละครในเรื่องสั้นของเหลืองฝ้ายคำ เมื่อสายนาฬิกาของ “ฉัน” ขาด ความเคยชินเก่า ๆ ทำให้รู้สึกเหมือนชีวิตขาดอะไรบางอย่างไป แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความเคยชินใหม่ที่ “ฉัน” เพิ่งค้นพบว่า

“...เหนื่อยก็พัก หิวก็กิน ง่วงก็นอน ความรู้สึกของฉันปลอดภัยจาก
เครื่องพันธนาการความมั่นใจในตัวเอง ไม่ต้องอาศัยเครื่องจักรกลชิ้น
เล็ก ๆ ที่ล้ามซ้อมือไว้อีกแล้ว... (เหลืองฝ้ายคำ ๒๕๒๖ : ๒๑)

เป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ทำให้ “ฉัน” รู้สึกได้ถึงเสรีภาพที่แท้จริง แต่เมื่อ
วันหนึ่ง ที่ทำงานได้รับอนุมัติจากผู้อำนวยการให้ซื้อนาฬิกาแขวนข้างฝา คำถามของ
“ฉัน” ในตอนจบของเรื่องที่ว่า

“...ขณะนี้ปัญหาฉันมีอยู่เพียงว่า เราจะลืมเสรีภาพเล็ก ๆ น้อย ๆ
อันยิ่งใหญ่นี้เสียให้สิ้นหรือจะให้มันดำรงอยู่ในวิญญาณของเราตลอดไป
ถ้าเลือกอย่างแรกก็ไม่แปลกอะไร เพราะใคร ๆ ก็ยากเลือก และถ้าเลือก
แล้วก็จะได้อยู่อย่างมีความสุขในโลกนี้ แต่ถ้าตัดสินใจเลือกที่จะเป็นอย่าง
หลัง มันก็ไม่แปลกอะไรอีกเหมือนกัน ที่จะได้นาฬิกาแขวน ไม่ว่าจะ
กี่เรือน หรือกี่มุม” (เหลืองฝ้ายคำ ๒๕๒๖ : ๒๓)

เหลืองฝ้ายคำคงไม่ต้องการให้มนุษย์ทุกคนหลุดพ้นจากการพันธนาการของ
เวลาหรือกรอบชีวิตที่มีเวลาเป็นตัวกำหนดไปเสียทั้งหมด เพราะหลายคนอาจคิดว่าชีวิต
แบบนั้นเป็นชีวิตที่ไม่ต้องเสี่ยง และมีความมั่นคงและปลอดภัย แต่ชีวิตตามครรลองนั้น
มนุษย์จะไม่ได้สัมผัสเสรีภาพที่แท้จริง ประสบการณ์ของ “ฉัน” เพียงแต่ชี้แนะทางเลือก
บางประการในเรื่องเสรีภาพว่า ถ้าจิตใจของเราไม่ตกอยู่ในอำนาจการควบคุมหรือข้อ
จำกัดของเวลาแล้ว ต่อให้มันนาฬิกาสักกี่เรือน ก็ไม่สามารถควบคุมระบบชีวิตของเราได้
ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพและใช้ชีวิตที่เป็นสุขได้อย่างแท้จริง

อีกประเด็นหนึ่งที่เรื่องสั้นเรื่องนี้บอกผ่านมายังผู้อ่านคือ สังคมในยุคของ
เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ภารกิจในชีวิต
ประจำวันทำให้มนุษย์ลืมช่วงเวลาที่จะคิดถึงคำว่าเสรีภาพ เป็นวันที่ “...เราไม่เคยคิดถึง
เสรีภาพ เพราะเรามีชีวิตอยู่ในช่องที่ทุกสิ่งทุกอย่างถูกจัดเตรียมไว้ให้แล้ว...” (เหลือง
ฝ้ายคำ ๒๕๒๖ : ๒๓) แต่วันที่เราจะนึกถึงเสรีภาพคือวันที่หลุดออกจากกรอบที่ครอบงำเรา
อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

“...แล้วอยู่ ๆ วันหนึ่งเราก็หกล้ม สะดุดเอาเครื่องมือสร้างความ

มันใจขึ้นเล็ก ๆ ขึ้นหนึ่งเข้า มันแตกกระจาย...มันทำให้เรามีโอกาสรำลึกถึงบรรยากาศของเสรีภาพ เล็ก ๆ น้อย ๆ อันยิ่งใหญ่และที่สำคัญ เรามีโอกาสได้ออกไปสัมผัสกับมันอีกครั้ง..." (เหลืองฝ้ายคำ ๒๕๒๖ : ๒๓)

เหลืองฝ้ายคำเป็นนักเขียนที่ไม่เน้นเรื่องการใช้ถ้อยคำที่ลงการเลิศจน ความเป็นจริงทางวรรณศิลป์ในงานเขียนของเหลืองฝ้ายคำอยู่ที่การเลือกใช้คำสามัญธรรมดา แต่ความธรรมดาของถ้อยคำและความเปรียบง่าย ๆ กลับสร้างพลังกระทบอารมณ์ช่วยขับเน้นความหมายของคำว่าเสรีภาพได้อย่างชัดเจน

"...คุณอยากรู้ความรู้สึกของฉันบ้างไหม สมัยที่เราเป็นเด็ก เรารู้สึกมีความสุขเวลาที่เราเล่นน้ำฝน ทุ่งทางเ่งในตัวเดียวหรือไม่ทุ่งอะไรเลย วิ่งโห่ ๆ อยู่รอบบ้าน เพราะเวลานั้นพ่อแม่เราไม่อยู่ ไม่มีผู้ใหญ่อยู่บ้านเลยสักคน ทั้งอาบ ทั้งสระผม นอนกลิ้งเกลือกกับดินทรายอย่างไม่วางใจ เบื่อน ยิ่งเวลาฟ้าแลบและฟ้าผ่าเปรี้ยง เราจะตื่นเต้นและพลอยร้องกรี๊ดกร๊าดไปด้วยอย่างสนุกสนาน น้ำฝนที่ไหลลงมาตามรางลงโถ่งน้ำแรงมากจนชั่วเวลาประเดี๋ยเดียว โถ่งมังกรลูกใหญ่ก็เติมน้ำล้นแล้วล้นอีกอยู่ตรงนั้น เราจะเล่นจนเราพอใจ จนปากเขียวซีดมือตีนเขียวย่นนั้นแหละ อาจมีบางวันโชคไม่ดี ผู้ใหญ่กลับมาก่อนฝนจะหยุดตก วันนั้นเราอาจถูกไม้เรียวนาบกัน เราจะถูกบังคับให้ใส่เสื้อสั้ตัวยาว ร้อนยังงี้ก็ไม่มีสิทธิ์บ่น และอาจถูกคาดหวังเอาไว้ทุกครั้ง แต่นั่นไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับเราเลย สิ่งสำคัญคือเมื่อไหร่ฝนจะตกอีก และเมื่อไหร่เราจะมีโอกาสเล็ดลอดไปจากความห่วงใยที่โอบอุ้มเราไว้เสียแน่นอน เวลาช่วงสั้น ๆ ที่เราได้สัมผัสมันช่วงเป็นเสรีภาพที่ยิ่งใหญ่เสียจริง เพราะมันบรรจุเอาความรู้สึกเป็นสุขเป็นอิสระ และพึงพอใจทั้งหมดทั้งมวลเข้าไว้ เราเรียกมันว่าเสรีภาพ" (เหลืองฝ้ายคำ ๒๕๒๖ : ๒๑-๒๒)

๑.๒ เสรีภาพคือการมีอิสระที่จะเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง

มนุษย์มักเคยชินกับการดำเนินชีวิตในวิถีเดิม ๆ หลายคนไม่กล้าเสี่ยงเดินออกนอกเส้นทางเพราะไม่รู้ว่าจะหาทางข้างหน้าจะสร้างอนาคตที่ดีกว่าเดิมหรือไม่

เรื่องสั้นเรื่อง ถึงคราวจะหนีไกล ไปจากลำคลองสายนั้น (๒๕๑๘) ของ อัครศิริ ธรรมโชติ สะท้อนสาระสำคัญเกี่ยวกับการใช้เสรีภาพของตัวเองตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตใหม่ เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องของแม่ที่เป็นหญิงขายบริการ เธอมีลูกสาว เธอเป็นห่วงอนาคตของลูกสาวว่า เมื่อลูกเติบโตขึ้นคงไม่พ้นมีอาชีพเหมือนเธอ แต่เธอก็ไม่เคยยอมแพ้ที่จะต่อสู้ให้หลุดรอดจากสภาพแวดล้อมที่อาจทำลายอนาคตของลูกสาว แม้ไม่สามารถคาดเดาได้ว่าหนทางข้างหน้าจะเป็นหนทางที่ดีกว่าหรือไม่ก็ตาม แต่เธอก็ตัดสินใจที่จะไปตั้งข้อความในตอนท้ายเรื่องที่เป็นคำประกาศของแม่ที่ว่า “ฉันต้องไปจากที่นี่ พาลูกไปให้ไกลจากสิ่งนี้...ไกลแสนไกล” (อัครศิริ ธรรมโชติ ๒๕๑๘ : ๓๑) เจตนา นาควัชระ (๒๕๓๐ : ๑๘๐) ได้แสดงทัศนะถึงเรื่องสั้นเรื่องนี้ว่า

“ผู้เขียนมิได้บอกว่าเธอหนีไปไหน เขาเพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า คนจนนั้น ใช่ว่าจะถูกกำหนดด้วยสิ่งแวดล้อมจนเป็นทาสของวัตถุไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คนจนยังมีความเป็นมนุษย์ คนจนยังมีทางเลือกที่เป็นอิสระเป็นไทต่อตัวเอง แม้ว่าทางเลือกนั้นก็คือการเปลี่ยนสภาพเปลี่ยนถิ่นฐานจากความจนไปสู่ความจนนั่นเอง”

“แม่” กล้าที่จะเลือกอนาคตใหม่ให้ลูกและตัวเธอเอง ซึ่งทางที่เธอตัดสินใจเลือกอาจจะเป็นทางเลือกเพื่ออนาคตที่ดีกว่าสำหรับเธอและลูกหรืออาจทำให้ทุกข์ยากกว่าเดิม แต่เธอก็ไม่หวาดหวั่น เช่นเดียวกับบุญสี ในเรื่องสั้น พญาแถน คำพูดของบุญสีที่ประกาศว่า

“พญาแถนบนฟ้าไม่มีอีกแล้ว ...แต่มีอยู่ตามเมืองใหญ่ ที่จะรับซื้อแรงงานจากเขาได้ นี่คือพญาแถนตัวจริงที่เขาไม่อาจปฏิเสธ”

(วงเดือน ทองเจียว ๒๕๒๘ : ๒๑)

การตัดสินใจของบุญสีในครั้งนี้ ทำให้เขาต้องเข้าไปอยู่ในกรอบการดำเนินชีวิตอีกรูปแบบหนึ่ง คืออยู่ในสังคมเมืองที่ไม่คุ้นเคย และแม้จะไม่สามารถคาดเดาได้ว่าทางเดินที่เขาเลือกจะทำให้ชีวิตเขาดีขึ้นหรือไม่ แต่อย่างน้อยเขายังได้ลองเลือกเขามีเสรีภาพทางความคิดที่จะเลือกทางเดินชีวิตใหม่ ซึ่งอาจจะไม่ใช่หนทางที่สะดวกสบาย อาจจะลำบากกว่าวิถีแบบเดิมเสียด้วยซ้ำ แต่เขาก็กล้าที่จะเลือก

เรื่องสั้น คนกับเสือ (๒๕๓๙) ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เสกสรรค์สร้างตัวละครเอกทั้งคนและเสือให้มีวิถีแบบเดียวกันคือ หยิ่งย่อง เงียบขรึม รักอิสระและดูแลตนเองได้ ในขณะที่ “เสือ” มีอาณาเขตของตัวเองและพึงพอใจต่อสถานภาพที่มีและเป็นอยู่ แต่ “เขา” ผู้มีความตระหนักรู้เช่นเดียวกันกลับถูกผลักดันให้ไปอยู่ในความศิวิไลซ์ ทำให้เขาซึ่งมีวิญญาณป่ามากกว่าครึ่งหนึ่งในตัว รู้สึกแปลกแยกกับสังคมและผู้คน การอยู่ในกรอบที่รัดติกาของสังคมเมือง การใช้ชีวิตอย่างไม่ใส่ใจชีวิตอื่น การอยู่ในสังคมที่แล้งน้ำใจและความเอื้ออาทร บีบบังคับให้ผู้คนอยู่อย่างไร้ศักดิ์ศรี ให้อยมจำนกับและพึงใจกับผลตอบแทนที่ได้รับ สิ่งเหล่านี้ขัดกับความเป็นตัวตนตามแบบฉบับของ “เขา” การใช้ชีวิตอย่างตระหนักรู้ การอยู่ในสังคมเมืองอย่างโดดเดี่ยวไม่เพียงแต่บั่นทอนกำลังกายเท่านั้น กำลังใจของเขาก็ถูกรอบและกตติกาของสังคมเมืองสูบให้เหือดแห้งหายไปด้วยเช่นกัน สาเหตุดังกล่าวทำให้เขาใคร่ครวญหาทางเลือกให้กับชีวิตใหม่ และในที่สุดเมื่อเขาหมดความอดทนกับภาวะที่ต้องดำรงอยู่ การหันหลังเดินจากมาทำให้เขารู้สึกปลอดภัยจากบ่วงรัดรั้งทั้งปวง เขาสัมผัสได้ถึงความเป็นอิสระและสามารถเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มภาคภูมิ

“...พื้นที่สำหรับการเคลื่อนไหวใช้ชีวิตลดลง ขณะที่พื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าในใจนั้นวันยิ่งขยาย ในที่สุดมันก็มาถึงจุดที่เขาจะต้องเลือกเอาระหว่างการบุกเบิกพื้นที่อย่างแรกกับการดูแลพื้นที่อย่างหลัง” (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ๒๕๓๙ : ๙๔)

“...กำปั้นที่ลั่นออกไปในวันนั้นทำให้ใบลาออกจากงานกลายเป็นเอกสารลั่นเกิน ไล่ เก้าอี้ และชั้นวางหนังสือล้มระเนระนาด ทำให้เขาหมดสิทธิ์พูดถึงเรื่องเงินเดือนงวดสุดท้าย และสายตาของผู้คนที่เห็นเหตุการณ์ก็บอกชัดว่าเขาคงหางานใหม่ได้ยากเต็มที

แต่สำหรับเขา....พลันทุกอย่างดูช่างโล่งโปร่งสุดตา พื้นที่ที่รกร้างในใจหดแคบ เขารู้สึกราวเป็นเจ้าของโลกทั้งโลก เพราะในห้วงยามดังกล่าวเขาได้เป็นเจ้าของวิญญาณของตัวเอง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ๒๕๓๙ : ๙๔)

แต่การตัดสินใจเลือกทางเดินใหม่ด้วยการหันหลังให้กฎเกณฑ์ของสังคมเมืองและย้อนกลับมายังถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นการตัดสินใจที่ยังไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับ

อนาคตข้างหน้า เขาไม่อาจล่วงรู้ว่เมื่อกลับมา เขาจะถูกพันธะล่ำมร้อยให้ต้องออกไป ปฏิบัติภารกิจบางอย่างที่เขาอยากจะทำเพื่อของเขา เขาหนีจากกรอบของอารยธรรมแบบหนึ่งไปสู่กับดักของอารยธรรมอีกแบบหนึ่ง แต่เมื่อครั้งหนึ่งเขาเคยได้ใช้ความกล้าหาญตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตใหม่แล้ว เขาก็นำที่จะกล้าเผชิญทุกอย่างที่กำลังเกิดขึ้นในอนาคต

๑.๓ เสรีภาพคือการปลดปล่อยจากกิเลสและความหวาดกลัว

ธรรมชาติของมนุษย์ล้วนมีกิเลส คือมีความโลภ โกรธ หลง กิเลสทำให้เกิดตัณหาคือความทะยานอยาก อยากได้ในสิ่งที่เกินธรรมชาติหรือเกินความต้องการของตน ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทองหรือยศถาบรรดาศักดิ์ เมื่อมีแล้วก็เกิดอุปาทานคือการหลงยึดมั่นถือมั่นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของตน

เมื่อครั้งที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ ปราศจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ กิเลสตัณหาและอุปาทานของมนุษย์จึงยังมีไม่มาก แต่เมื่อความเจริญก้าวหน้ารุกรานเข้ามาทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไป มนุษย์จึงต้องดิ้นรนด้วยความเหนื่อยยากทำทุกอย่างเพื่อสนองกิเลส แต่เมื่อมนุษย์มีโอกาสหวนกลับไปหาธรรมชาติ ธรรมชาติจะทำให้มนุษย์ตระหนักว่า การให้อิสระภาพแก่ผู้อื่นก็เสมือนการปลดปล่อยจิตวิญญาณของตนเองให้เป็นอิสระจากความอยากรมี อยากได้ อยากเป็นและการยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง และสิ่งที่ทำให้ตัวละครเกิดจิตสำนึกสามารถปลดปล่อยกิเลสได้คือความสงบ ความเรียบง่ายและความงดงามไร้การปรุงแต่งของธรรมชาตินั่นเอง

เรื่องสั้นเรื่อง เชลย ของ วิมล ไทรนิมิต เป็นเรื่องของเชลยคนหนึ่งที่ถูกทหารควบคุมตัวไปยังกองบัญชาการ เขาคิดว่าเชลยที่เขาจับได้จะทำให้เขาได้รับความชื่นชม ได้รับการยกย่องสรรเสริญและอาจได้รับความดีความชอบเป็นการตอบแทน สิ่งปรุงแต่งเหล่านี้ทำให้เขาต้องควบคุมเชลยไว้ไม่ให้คลาดสายตา เขาไม่ทันรู้ตัวว่าเขาเองก็ไม่ได้แตกต่างจากเชลยมากนัก เชือกที่เขาผูกมัดเชลยไว้ มันก็ล่ำมร้อยเขาไว้ให้ไม่มีอิสรภาพ เจกเช่นเดียวกัน เขาจึงเสมือนถูกจำกัดเสรีภาพเช่นเดียวกันกับเชลย แต่ในขณะที่เขาเดินหลงป่าอยู่หลายวัน สิ่งที่เขาได้รับจากการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เงียบสงบคือความสงบงดงามของธรรมชาติที่สอนให้เขาได้รู้จักลดอัตตา รวมทั้งลดละความอยากได้ใคร่มีทั้งปวง เขาตระหนักว่าสิ่งที่มีค่ามากที่สุดคือปัจจุบันขณะ การหวนย้อนคิดถึงอดีตและการวาดหวังในอนาคตล้วนทำให้เกิดทุกข์

“เขารู้ถึงสภาวะรอบตัวสุด ๆ ตรงไปตรงมา ไม่ผ่านกระบวนการคิดใด ๆ แล้วเขาก็รู้สึกว่าโลกนั้นงดงามควรแก่การชื่นชมกว่าสิ่งใด ๆ ที่เขาเคยปรารถนามาทั้งหมด” (วิมล ไทรนิมิต : ๖๙)

“เชลย” ไม่ใช่สมบัติล้ำค่าที่เขาต้องรักษาต่อไป เขาจึงตัดสินใจเดินไปหาเชลย แก่เขือกที่ล้ามดไว้ ปลอຍให้เป็นอิสระ

“...เขาเอนหลังพิงก้อนหิน พร้อมผ่อนคลายหายใจยาว ไม่มีกังวล ไม่มีความคิดใด ๆ เขามารุกรมอีก เขาทอดสายตาดูดาวระยะยប់ฟ้า รู้สึกตัวว่าได้รับการปลดปล่อยสู่อิสระภาพแล้ว” (วิมล ไทรนิมิต : ๗๐)

กฤษณมูรติ (๒๕๕๐ : ๕๖) เคยกล่าวเอาไว้ว่า “มนุษย์ทุกคนต้องการมีชื่อเสียง... และในวินาทีที่ท่านต้องการเป็นในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเองความอิสระของท่านจะสูญหายไป และใครก็ตามที่เห็นความรู้สึกระของสิ่งเหล่านี้และมีหัวใจบริสุทธิ์ไม่หวั่นไหวด้วยความปรารถนาจะเป็นอะไร คนคนนั้นจะสมบูรณ์ด้วยความอิสระ หากท่านเข้าใจความง่ายของความอิสระท่านก็จะเห็นความสวยงามและความลึกซึ้งอย่างพิเศษของความรู้สึกนี้ได้”

ในทัศนะของกฤษณมูรติความอิสระของมนุษย์คือความเป็นผู้มีหัวใจบริสุทธิ์ ไม่ถูกครอบงำด้วยความปรารถนาอยากได้ใคร่มี ความอิสระเกิดขึ้นได้เมื่อนุษย์เข้าใจตัวเองในทุกวินาทีของชีวิตหรือในปัจจุบันขณะของชีวิต การให้อิสระแก่ผู้อื่นก็สามารถปลดปล่อยพันธนาการทั้งหลายออกจากชีวิตด้วยเช่นกันและความสุขก็จะเกิดขึ้น

เรื่องสั้นเรื่อง นกพิราบกับงู (๒๕๕๓) ผลงานของ ประชาคม ลุนชัยสื่อถึงประเด็นการบ่อนความคิดหรือการยึดเยียดความคิดในเรื่องการจำกัดเสรีภาพด้วยการพยายามปกป้องสิ่งหนึ่งไว้โดยการกักขังและมุ่งที่จะทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่งให้สิ้นซากเพื่อความปลอดภัยของชีวิตที่ได้รับการปกป้อง เรื่องนกพิราบกับงูเป็นเรื่องของครอบครัวหนึ่งที่กักขังนกพิราบไว้ให้ปลอดภัยจากการไล่ล่าของงู โดยที่พอกับพี่สาวคิดว่าถ้ากำจัดงูให้สิ้นซากได้เมื่อไหร่เขาจะคืนอิสระภาพให้นกพิราบ

ความคิดเช่นนี้เป็นเรื่องที่นาหวนวิตกในทุกสังคม ถ้าการใช้กำลังใช้อำนาจเพื่อกำจัดฝ่ายตรงข้ามยังคงมีอยู่ หรืออิสระภาพจะได้มาต่อเมื่ออีกฝ่ายถูกทำลายล้างให้

สิ้นซาก ก็คงสิ้นหวังว่าชีวิตจะสงบสุข เพราะสิ่งที่ตามมาคือความขัดแย้งที่ไม่รู้จักจบสิ้น นักเขียนเองก็คงตระหนักถึงปัญหานี้ จึงได้เสนอทางออกว่าหนทางที่ดีที่สุดน่าจะอยู่ที่สำนึกของความมีเมตตา เพราะความมีเมตตาเป็นต้นธารของการให้เสรีภาพแก่ทุกชีวิต ดังที่ลูกชายคนเล็กซึ่งเป็นลูกคนเดียวที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดของพ่อบอกกับพ่อของเขาว่า “...เมตตาอันยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือการปล่อยพวกมันเป็นอิสระ” (ประชาคม ลุนาชัย ๒๕๕๓ : ๔๐) ทั้งนี้เพราะความรักที่แสดงออกโดยการกักขังหรือโดยการทำให้ใครคนใดคนหนึ่งสูญเสียอิสรภาพ เปรียบเสมือนการทำลายศักดิ์ศรีและทำลายทุกสิ่งที่เขาเป็นอยู่ ลูกชายพยายามทำทุกวิถีทางที่จะช่วยพ่อและพี่สาวให้เข้าใจว่าทุกชีวิตต้องการเสรีภาพ

“...เขาต้องช่วยพ่อ ช่วยพี่สาว ต้องทำทุกวิถีทางที่จะเอารูออกไป
จากหัวใจพวกเขา ไม่เพียงเอารูออกไป แต่ต้องเอาวิญญาณเสรีแห่งพิราบ
ขาวมาอยู่ในใจพ่อและพี่สาวให้ได้” (ประชาคม ลุนาชัย ๒๕๕๓ : ๔๑)

ฉากสุดท้ายของเรื่องสั้นเรื่องนี้แสดงการโต้แย้งด้วยเหตุผลและไม่มีภาพความแตกหักระหว่างพ่อกับลูก การที่พ่อมีท่าทียอมรับฟังความคิดเห็นของลูก ไม่ใช่ความรุนแรงเพื่อยุติการรับฟังเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ได้สร้างความหวังว่าการเปิดใจให้กว้างยอมรับฟังเหตุผล อาจทำให้เกราะที่ห่อหุ้มทัศนคติหรือความคิดบางประการที่พอกพูนมาเกือบตลอดชีวิตเบาบางลง มีพื้นที่ที่จะเติมการมองโลกและชีวิตในแง่มุมอื่น ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ประชาคมใช้สัญลักษณ์คือ “งู” ในความหมายของใจที่มีแต่ความอาฆาตแค้น มุ่งทำร้ายชีวิตอื่น ส่วน “วิญญาณเสรีแห่งพิราบขาว” คือการให้อิสระแก่ทุกชีวิต สู่ถึงควรยอมรับการให้อิสระแก่ทุกชีวิต ไม่หน่วงเหนี่ยวกักขังไว้ด้วยความคิดว่าการถูกจำกัดอิสรภาพจะเป็นเกราะคุ้มครองให้ปลอดภัย ในขณะที่เดียวกันก็ควรคืนเสรีภาพให้แก่เจ้าของชีวิต เพราะการให้เสรีภาพหรือให้ความเมตตาแก่ผู้อื่นเปรียบเสมือนการปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากความรู้สึกด้านลบที่ฝังแน่นอยู่ในใจได้เช่นเดียวกัน

ความหวาดกลัวเป็นสัญชาตญาณหนึ่งของมนุษย์ เป็นกรงขังที่ดีที่รอบให้มนุษย์จมจ่อมอยู่กับความทุกข์ เป็นสิ่งที่คอยบั่นทอนความสงบสุขทางจิตใจ หลายครั้งที่เสรีภาพของมนุษย์ถูกเหนี่ยวรั้งไว้ด้วยความหวาดกลัว แต่ถ้ามนุษย์มีความกล้าและเลือกที่จะก้าวข้ามความหวาดกลัวด้วยการเผชิญหน้ากับความจริง ความหวาดกลัวนั้นจะไม่มีพิษสงอีกต่อไป สิ่งที่ได้มาคือความรู้สึกเป็นอิสระอย่างแท้จริง

ศิลา โคมฉาย เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งที่มีความสามารถนำเรื่องเล็ก ๆ ในชีวิต หรือเป็นปมปัญหาสามัญของมนุษย์ มาขยายให้มีรายละเอียดและเสนอทางออกให้กับมนุษย์เพื่อให้หลุดพ้นจากวังวนของความหวาดกลัว ในเรื่องสั้นเรื่อง อิศราภาพ (๒๕๒๙) ศิลา โคมฉายได้หยิบยกประเด็นของความรู้สึกธรรมดาสามัญที่เชื่อว่าทุกคนต้องเคยร่วมรู้สึก มาตั้งคำถามว่า ถ้ามนุษย์ต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกพันธนาการไว้ด้วยความหวาดกลัว เราจะเลือกการกล้าเผชิญหน้า หรือหนีวงเหินยวชวงเวลานั้นออกไปให้นานที่สุด เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ตัวละครกำลังเตรียมใจที่จะเผชิญหน้ากับนายจ้างเนื่องจากเขาทำเงินหายไปจากยอดขายสินค้าจำนวนหนึ่ง เขากลัวผลกระทบอันเกิดจากความบกพร่องในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการถูกตำหนิ หรือการถูกตัดเงินเดือนหรือไม่มีการขึ้นเงินเดือนให้เมื่อถึงคราวพิจารณาความดีความชอบตอนปลายปี เขาไม่สามารถขจัดความหวาดกลัวทิ้งไปได้ ความหวาดกลัวทำให้สุขภาพกายทรุดโทรม สุขภาพใจแย่ เขาหวาดกลัว ทั้ง ๆ ที่คาดเดาไม่ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น “...เขารู้สึกปึกหนดย่น เขาไม่อาจก้าวเหมือนถูกพันธนาการด้วยความหวาดหวั่น” (ศิลา โคมฉาย ๒๕๒๙ : ๙๙) เวลาผ่านไปหนึ่งวันหนึ่งคืน ไม่มีสักขณะเดียวที่รู้สึกเป็นสุข ในท้ายที่สุด ศิลา โคมฉาย ได้ให้ทางออกกับตัวละครของเขาซึ่งเป็นเรื่องคาดเดาได้ไม่ยากว่าหนทางใดจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับยุติความหวาดหวั่นนั้น คำตอบที่ได้รับการเฉลยคือ การกล้าเผชิญหน้ากับความจริง พร้อมทั้งจะยอมรับผลที่เกิดขึ้น

“เขาก้าวออกจากห้องนั้น ซ้ำ ๆ ใจคอสงบลง การได้เผชิญหน้ากับความเป็นจริงไม่ได้คืนปึกที่จะทำให้เขาก้าวลอยละลืออย่างตัวเบา เพียงแต่ทำให้เขาก้าวไปเคาะบานประตูห้องเจ้านายอีกคน อย่างไม่มีเครื่องพันธนาการใด ๆ จูद्धรู้ความรู้สึกให้หวาดหวั่นได้อีก” (ศิลา โคมฉาย ๒๕๒๙ : ๙๐-๙๑)

ศิลา โคมฉาย เลือกเสนอประเด็นของเสรีภาพที่เกิดจากการไม่ยอมจำนนต่อความหวาดกลัวด้วยการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีสัญลักษณ์ใด ๆ ที่ต้องค้นหาความหมาย สภาวะที่ตัวละครเผชิญอยู่ก็เป็นสภาวะที่มนุษย์ทุกคนต้องเคยเผชิญ เรื่องสั้นเรื่องนี้เพียงแค่ต้องการเสนอทางออกที่ง่ายที่สุดแต่หลายคนอาจมองข้าม คือการเผชิญหน้ากับความจริง ซึ่งเป็นทางเลือกที่จะทำให้มนุษย์มีความสุขและรู้สึกรู้ว่าได้

เสรีภาพคืบมาอย่างสมบูรณ์

การศึกษาประเด็นเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนพบว่า เรื่องสั้นหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์มีอิสระที่จะใช้เสรีภาพของตนเอง ผลลัพธ์จากการกล้าเลือกหรือกล้าใช้เสรีภาพที่มีอยู่ คือการที่มนุษย์ได้รับความสุข ปราศจากกิเลสตัณหา เป็นอิสระจากความขลาดกลัว พ้นจากความอยากได้ใคร่มี และทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข และการที่มนุษย์ใช้เสรีภาพในการเลือกทำหรือปฏิเสธที่จะไม่กระทำการใดสิ่งหนึ่งด้วยตนเอง โดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิผู้อื่นและไม่ขัดต่อกฎหมาย ถือได้ว่าเป็นเสรีภาพที่เกิดจากจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างแท้จริง

๒. เสรีภาพของมนุษย์ในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม โดยธรรมชาติของมนุษย์ต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามลำพัง ดังนั้นเมื่อต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ จึงจำเป็นต้องเคารพกติกาของการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งต้องยอมรับและเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นด้วยในทางตรงข้ามเมื่อมนุษย์ตระหนักว่าตนเองถูกกระทำจากสังคมหรือจากมนุษย์ด้วยความไม่เป็นธรรม มนุษย์จะไม่ยอมจำนนและพร้อมที่จะลุกขึ้นต่อสู้จึงอาจกล่าวได้ว่าเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคมคือการที่มนุษย์กล้าที่จะต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม ความไม่เป็นธรรมในสังคมที่สะท้อนผ่านเรื่องสั้นมี ๒ ลักษณะคือ ความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการใช้อำนาจรัฐ และความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ด้วยกันเอง ดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความไม่เป็นธรรมของการใช้อำนาจรัฐ

อำนาจรัฐเป็นอำนาจเด็ดขาดที่ผูกขาดการใช้ความรุนแรงอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การประหารชีวิต การจำคุก การยึดทรัพย์ ขณะเดียวกันอำนาจรัฐจะถูกใช้เพื่อการจัดการระเบียบสังคมด้วยการออกกฎหมาย วางโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร ฯลฯ อำนาจรัฐจึงครอบคลุมชีวิตของคนในสังคม อำนาจดังกล่าวนี้อาจเป็นดาบสองคม ในขณะที่มีความจำเป็นและสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้นั้น ก็อาจส่งผลในทางลบต่อสมาชิกของสังคมได้ ด้วยเหตุนี้ ระบบการเมืองที่ดีจึงต้องเป็นระบบที่สามารถควบคุมไม่ให้อำนาจรัฐถูกใช้ในทางผิด ๆ (ลิขิต ธีรเวคิน : [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ จาก www.dhiravegin.com) การใช้

อำนาจรัฐอย่างไม่เป็นธรรมที่สะท้อนจากเรื่องสั้นพบว่านอกจากรัฐจะล้มเหลวในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ปัญหาหลักของความไม่เป็นธรรมในสังคมนั้นยังเกิดจากการใช้อำนาจบริหารของเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง ผู้เขียนนำเสนอลักษณะการใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรมหลายประเด็น ดังนี้

๒.๑.๑ ความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการใช้อำนาจควบคุมเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะเสรีภาพของสื่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความไม่ชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐ เพราะเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นถือเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ปรากฏในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ สังคมใดก็ตามที่ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและผู้นำมีใจที่เปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็น รับฟังการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนทั้งด้านบวกและด้านลบแล้ว ก็จะได้ชื่อว่า เป็นสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแต่เมื่อเสรีภาพของตนถูกคุกคามโดยไม่เป็นธรรมมนุษย์ก็จะต่อต้านและไม่ยอมจำนน

เรื่องสั้นเรื่อง *ความคิดเห็นสี่ขา กับคนสี่เท้า* (๒๕๔๙) ของ เขตตะวัน เตือประโคน เขียนขึ้นในช่วงระยะเวลาหลังเหตุการณ์รัฐประหารในปี ๒๕๔๙ เป็นช่วงเวลาเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนถูกควบคุมเพื่อความสงบเรียบร้อย เช่นมีการปิดสถานีวิทยุชุมชนกว่า ๓๐๐ แห่ง มีการระงับเว็บไซต์บางเว็บไซต์ที่อภิปรายถึงการเข้าแทรกแซงประชาธิปไตยของกองทัพ เรื่องสั้นของเขตตะวันเรื่องนี้เสนอประเด็นเสรีภาพของสื่อมวลชนที่ถูกคุกคามโดยอำนาจรัฐ

เรื่อง *ความคิดเห็นสี่ขา กับคนสี่เท้า* เป็นเหตุการณ์ที่บรรณาธิการถูกผู้บริหารเรียกตัวไปพบและมีคำสั่งห้ามเขียนวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล แต่เธอไม่ยอมอ่อนข้อให้กับผู้บริหาร เธอต่อต้านอำนาจรัฐที่เริ่มเข้ามาคุกคามเสรีภาพของสื่อสารมวลชน เธอยอมให้หน้าบรรณาธิการว่างเปล่า เธอคิดว่าประเทศที่เป็นประชาธิปไตย รัฐบาลไม่ควรปิดหูปิดตาประชาชน สื่อมวลชนควรมีเสรีภาพในการนำเสนอข้อเท็จจริงให้ประชาชนได้รับรู้

“...ด้วยเหตุนี้ เมื่อฉันถูกผู้บริหารเรียกตัวไปพบแล้วมีคำสั่งว่าห้ามเขียนวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในหน้าบรรณาธิการอีก ให้เขียนเชียร์หรือเขียนเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องนี้ ฉันไม่ยอม ฉันยอมไม่ได้ที่จะให้พูดอะไรที่ขัดความเป็นจริง หรือปรุงแต่งสิ่งสกปรกใส่มาให้สวยงาม ดังนั้นฉันจึง

ไม่เขียนอะไรลงไปเลยในหน้าบรรณาธิการที่เปรียบเสมือนจุดยืนของ
คนทำหนังสือ ฉันทยอมปล่อยให้หน้ากระดาษขาวโพลนดีกว่าจะเขียนลง
ไปเพื่อปิดนูปิตาประชาชน ฉันทยอมเป็นคนหนึ่งที่มีส่วนทำให้พลเมือง
ของประเทศนี้เป็นพลเมืองสีเทา.." (เชตวัน เดือนประจันต์ ๒๕๔๙ : ๓๒)

ผู้เขียนใช้เทคนิคการขีดคร่อมข้อความที่เป็นคำพูดของบรรณาธิการ อีก
ทั้งปากที่ถูกเย็บด้วยด้ายสีดำเป็นสัญลักษณ์ของการถูกคุกคามเสรีภาพในการแสดง
ความคิดเห็น ส่วนการปล่อยหน้าบรรณาธิการให้ว่างเปล่าก็เป็นสัญลักษณ์ในการประท้วง
(เพราะมีตัวอย่างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อจอมพลถนอมทำการรัฐประหาร บรรณาธิการ
นิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ก็มีการปล่อยหน้าบรรณาธิการให้ว่างเปล่าเป็นการประท้วง
เพื่อแสดงความไม่พอใจและไม่เห็นด้วยเช่นกัน) บรรณาธิการสาวได้ทำหน้าที่สื่อมวลชน
ของเธออย่างมีศักดิ์ศรี การไม่ยอมตกอยู่ภายใต้การควบคุมโดยใช้อำนาจรัฐในทางที่มีขอบ
การฝ่าฝืนคำสั่งเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเพื่อไม่ให้ประชาชนกลายเป็น “พลเมือง
สีเทา” (ซึ่งหมายถึงพลเมืองที่ที่จะนับถืออำนาจเงินมากกว่าสนใจเรื่องจริยธรรมและ
ความชอบธรรม) นับเป็นศักดิ์ศรีของนักสื่อสารมวลชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้เรื่องสั้นเรื่องนี้กำลังทำหน้าที่บอกกับสังคมว่า นักสื่อสาร
มวลชนต้องมีเสรีภาพและมีความกล้าหาญที่จะต่อสู้กับความไม่ดีไม่งามในสังคมโดย
ไม่สยบยอมต่ออำนาจที่ไม่เป็นธรรมจุดประสงค์เพื่อสร้างสังคมที่ดีกว่าเดิมการละเลยต่อ
ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง ความกล้าหาญจึงเป็นจริยธรรมที่เกิดจากคุณธรรม
ภายในที่สำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นจริยธรรมที่ปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์รวมถึง
สามารถสร้างสรรค์ความดีงามสู่สังคมและเป็นการรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม
ที่เราอยู่ร่วมกัน ประชาธิปไตยไม่อาจเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้โดยปราศจากเสรีภาพและ
การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน

๒.๑.๒ ความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการใช้อำนาจบีบบังคับให้ประชาชน
ตกเป็นทาสของระบบทุนนิยมซึ่งเป็นอุดมคติของผู้นำเพื่อเตรียมประชาชนเข้าสู่ยุค
โลกาภิวัตน์ เรื่อง นกหลง (๒๕๔๗) ของ สาคร พูนสุข เป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนภาพ
สังคมไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ เป็นสมัยของรัฐบาลที่เร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศให้
พ้นจากวิกฤตการณ์การเงินในเอเชียปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ด้วยเหตุที่รัฐบาลสามารถขาดใช้

หนี้สินที่มีต่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศหมดก่อนกำหนด ๒ ปี จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง จากยุคที่ประชาชนที่เคยอยู่อย่างสงบเสงี่ยมเจียมตัว กลับกลายเป็นตัวหลงระเหิที่ประเทศชาติพลอดหนี ไม่มีใครจزمจ้อมกับกองทุนที่ผ่านมาราวกับว่าความทุกข์ยากไม่เคยเกิดขึ้นในบ้านเมือง ประชาชนตกอยู่ในบ่วงของความปรารถนาทางด้านวัตถุ และเป็นยุคที่มนุษย์ตกเป็นทาสของเครื่องจักรกลสมัยใหม่อีกด้วย

“...สิ่งที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าผมเดี๋ยวนี้มันเกิดขึ้นราวกับถูกเนรมิตขึ้นมาด้วยฝีมือของระบบเศรษฐกิจที่เสกสร้างทุกสิ่งทุกอย่างให้เปลี่ยนไปได้ภายในพริบตา ประเทศของผมกำลังเดินทางไปสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นอุดมคติที่รัฐบาลกำลังพาประชาชนของตัวเองไปถึงจุดสูงสุดนั้น”
(สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๕๘)

แต่ท่ามกลางผู้คนเหล่านั้น ยังมีคนอีกกลุ่มที่บางคนต้องละทิ้งอุดมการณ์และทำตัวกลมกลืนกับระบบทุนนิยมด้วยความจำยอม ทำตัวไหลเลื่อนไปตามกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพื่อความอยู่รอด ต้องตกอยู่ในอำนาจของมือที่มองไม่เห็น ซึ่งก็คือมือของการเมืองที่บีบบังคับให้ติดอยู่ในกับดักอารยธรรมในระบบทุนนิยมและเป็นมือที่แย่งชิงอิสรภาพไปจากพวกเขา

“ฉันว่าการเมืองคือมือที่มองไม่เห็น มันจับเรายัดเข้าอยู่ในอะไรก็รู้ เราไปไหนก็ได้ หรือมันให้เราเป็นอะไรก็ได้ โดยไม่ต้องใส่ใจว่าเราจะเต็มใจหรือไม่เต็มใจ” (สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๖๒)

เมื่อพวกเขาตัดสินใจไม่ยอมถูกครอบงำด้วยกับดักของอำนาจรัฐ จึงตกลงชวนกันไปปล่อยนกที่บินเข้ามาในห้องพักที่มันหลงทางเข้ามาพวกเขาช่วยให้มันบินไปในทิศทางที่ถูกต้อง

“...ดีเหมือนกัน ปล่อยนกแล้วจะได้ปลดปล่อยตัวเองเสียด้วย”
(สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๖๓) “ไปแล้วอย่ากลับมาอีกนะ ที่จริงพวกเราก็เหมือนเจ้านั่นแหละ จะต่างกันก็ตรงที่เจ้าเป็นนกหลงที่สูญเสียความสามารถในการใช้ดวงดาวเดินทางกลับรัง ในขณะที่พวกเราสูญเสียความสามารถในการใช้ดวงวิญญาณเดินทางสู่ความเป็นตัวของตัวเอง แต่ตอนนี้เราต่าง

เห็นแสงแรกของดวงอาทิตย์ของตัวเองกันแล้วละ” (สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๖๕)

นักได้รับความช่วยเหลือหาทางที่จะกลับรังของมันได้สำเร็จและพวกเขาก็กำลังพบทางออกที่จะไม่ยอมตกเป็นทาสของระบบทุนนิยม ที่รัฐคอยหลอกล่อควบคุมให้ติดอยู่ในกับดักด้วยเช่นกัน

กลวิธีการเขียนของเรื่องสั้นเรื่องนี้ผู้เขียนใช้การเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ “นกหลง” เป็นนกที่ “สูญเสียความสามารถในการใช้ดวงดาวในการนำทางไปยังรังของมัน มันก็น่าอยู่หรอก เพราะในเมืองที่เต็มไปด้วยแสงสีแห่งนี้ เจ้านกน้อยจะแยกได้ถูกต้องอย่างไรว่าแสงไหนคือแสงดวงดาว แสงไหนคือแสงแห่งมายาที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมา” (สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๕๗) แสงสีมายาในเมืองหลวงเปรียบเสมือนความเจริญในระบบทุนนิยม ที่ทำให้นกแยกไม่ออกระหว่างแสงของดวงดาวกับแสงไฟ ทำให้มันหาแสงดาวที่จะนำทางกลับรังไม่พบ เปรียบเทียบกับคนกลุ่มหนึ่งที่ติดกับดักระบบทุนนิยมและพยายามหาทางเดินให้กับชีวิตใหม่ไม่คล้อยตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่รัฐบาลพยายามยึดเย็ดให้เป็น เมื่อพวกเขานำนกไปปล่อยในตอนเช้า แสงแรกของตะวันจะสามารถนำทางให้นกตัวนั้นบินกลับรังได้ เช่นเดียวกับพวกเขาที่มองเห็นทางของตนเองเช่นกัน “..ตอนนี้เราต่างก็เห็นแสงแรกของดวงอาทิตย์ของตัวเองกันแล้ว..” (สาคร พูนสุข ๒๕๔๗ : ๖๕)

๒.๑.๓ ความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการใช้อำนาจรัฐโดยการสร้างกฎระเบียบข้อบังคับและข้อกฎหมายเพื่อควบคุมประชาชน เรื่องสั้นเรื่อง ทางออก (๒๕๕๔) ของกตัญญู สว่างศรี เสนอประเด็นเสรีภาพของประชาชนที่ถูกควบคุมโดยอำนาจรัฐโดยการบังคับให้สวมชุดประจำตัวเพื่อไม่ให้แตกต่างไปจากผู้อื่น “ชุดประจำตัว” เป็นสัญลักษณ์ของมวลมนุษยชาติแห่งความดั่งาม ประชาชนจะได้รับการคุ้มครองดูแลให้อยู่อย่างมีความสุขภายใต้รัฐบาลที่ยึดหลักคุณธรรมในการบริหารประเทศ และมีการออกกฎหมายที่มีบทลงโทษที่รุนแรงถ้าประชาชนฝ่าฝืนหรือละเมิดกฎ การกระทำเช่นนี้ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งเห็นว่าการใช้รัฐใช้อำนาจเช่นนี้ไม่มีความชอบธรรม เพราะเป็นการใช้อำนาจควบคุมเสรีภาพของพวกเขา หลายคนพยายามฝ่าฝืนตอบโต้ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ให้ตนเอง เพื่อสร้างความแตกต่างด้วยวิธีการสัก ทำไฟ หรือทำให้เกิด

แปลเป็น หรือยุ้งให้ประชาชนต่อต้านรัฐบาลด้วยการไม่สวมชุดประจำตัว ซึ่งการกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ รัฐถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย บุคคลพวกนี้จะถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มลัทธิแยกเผ่าพันธุ์ พวกเขามีทางออกทางเดียวคือหนีจากการถูกไล่ล่าหรือถ้าต้องเผชิญหน้าก็ไม่พ้นการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง

เรื่องสั้นเรื่อง ทางออก สะท้อนภาพของการใช้อำนาจรัฐเพื่อจัดระเบียบสังคม “ชุดประจำตัว” หมายถึงการสร้างกรอบ กติกา และการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือต่อต้านรัฐบาล อีกทั้งคำว่า “รัฐบาลหนึ่งเดียว” ที่ผู้เขียนเลือกใช้สื่อความหมายถึงการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารประเทศ

“รัฐบาลพยายามแก้ไขข้อกฎหมายอยู่ เพราะกฎหมายเก่ายังมีบทลงโทษไม่รุนแรงมากพอที่จะทำให้คนกลัว พวกเขากำลังคิดกฎหมายใหม่ที่น่ากลัวกว่าเดิมเพื่อให้ผู้คนไม่ละเมิดกันง่าย ๆ แต่การจะเปลี่ยนกฎหมายนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะรัฐบาลหนึ่งเดียวนั้นไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงกฎหมายมานานมาก” (กตัญญู สว่างศรี ๒๕๕๔ : ๑๐๗-๑๐๘)

เรื่องสั้นเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าระบบการเมืองใดก็ตามที่มีการใช้อำนาจรัฐโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรมและไม่ให้เสรีภาพกับประชาชน บ้านเมืองจะเกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย เพราะถ้าประชาชนทนต่อการถูกควบคุมไม่ได้ ความขัดแย้งก็ย่อมมีตามมา และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อหาข้อยุตินั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ในสังคมที่ระบบการเมืองเป็นระบบที่รัฐใช้อำนาจควบคุมประชาชนหรือขาดความชอบธรรมมาตั้งแต่ต้น การแก้ปัญหาน่าจะใช้กระบวนการของสันติวิธี ซึ่งอาจเป็นเรื่องยากของกลุ่มคนที่มีความเห็นไม่ตรงกัน แต่ควรใช้ความอดทนอดกลั้นผ่อนปรนและต้องใจกว้างโดยคำนึงถึงผลประโยชน์เพื่อชาติและประชาชนเป็นหลัก ไม่ใช่คำนึงถึงผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเพื่อรักษาอำนาจ ถ้าเป็นดังนั้นโอกาสของการเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา ก็จะเกิดขึ้นซึ่งไม่ใช่วิถีทางของสังคมประชาธิปไตย

การออกมาเคลื่อนไหวของประชาชนในการต่อต้านอำนาจเผด็จการเพื่อเรียกร้องความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นวิถีทางหนึ่งของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การเคลื่อนไหวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เมื่อเกิดการปฏิวัติ รัฐประหาร การยึดอำนาจจากรัฐบาลโดยอ้างเหตุผล “เพื่อความสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ” มี

การประกาศ “สถานการณ์ฉุกเฉิน” และ “ประกาศคณะปฏิวัติ” มากมายหลายฉบับ ซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นการบั่นทอนวิถีการปกครองในระบบประชาธิปไตย เรื่องสั้นเรื่อง ในกรงขัง (๒๕๓๕) ของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ เป็นเรื่องสั้นที่สะท้อนการพยายามหาทางออกของประชาชนที่ตกอยู่ภายใต้ “คำประกาศิต” จากรัฐบาล คำประกาศิตคือ คำสั่งที่สามารถควบคุมเสรีภาพของผู้คน กักขังผู้คนไว้ในเคหสถาน ห้ามไม่ให้มีการพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับการเมือง ความหวาดกลัวทำให้ผู้คนส่วนหนึ่งกักขังตัวเองอยู่ในห้อง “ผม” เป็นตัวแทนของประชาชนที่มีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว และนักเขียนได้สร้างสัญลักษณ์ “ความมืด” หรือภัยมืดซึ่งหมายถึงการจับกุมคุมขังประชาชนผู้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นความหวาดกลัวที่ครอบคลุมชีวิตของพวกเขาอยู่ในขณะนี้

“ความกลัวยังอยู่กับผม ผมไม่เข้าใจว่าทำไมผมจึงสลัดมันออกไปไม่ได้ ไม่มีคำตอบเมื่อผมถามตัวเองว่ากลัวอะไร รู้แต่ที่ผมหวาดหวั่นไปหมด ทั้งบรรยากาศนอกห้องในห้องและในใจ...ความกลัวทำให้ผมรังเกียจและหวาดระแวงสิ่งที่อาจซุกซ่อนอยู่ในความมืด ซึ่งจะเป็นอะไรไม่รู้ รู้แต่ว่ามันมีอำนาจคุกคาม” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ๒๕๓๕ : ๓๔)

ส่วน “หญิงสาวร่วมห้อง” ของเขา เป็นตัวแทนของประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคยผ่านเหตุการณ์ล้อมปราบประชาชนที่เข้าร่วมชุมนุมประท้วงในเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๑๙ หรือเมื่อ ๑๖ ปี ที่ผ่านมา เป็นบาดแผลที่คอยกระตุ้นเตือนความทรงจำของเธอถึงการต่อสู้เรียกร้องและการเสียสละของประชาชนเพื่อธำรงไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทุกวันนี้เมื่อมีการประกาศของชายในชุดทหารในรายการโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจ เธอจึงมีปฏิกิริยาหงุดหงิดฉุนเฉียว ด่าทอ เธอไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ และมิหนำซ้ำเธอกลับกรีดร้อง ดิ้นรนทุรนทุราย และบอกเขาว่าเธอถูกผู้ชายชุดทหารในโทรทัศน์ข่มขืน

การถูกข่มขืนเป็นสัญลักษณ์ของการถูกกระทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ โดยไม่มีทางต่อสู้ เป็นภาวะที่ถูกบังคับให้จำยอมโดยไม่เต็มใจ เป็นนัยที่ผู้เขียนสื่อถึงการที่ประชาชนถูกยึดเย็ดข่าวดสารที่เป็นเท็จ รัฐบาลปิดหูปิดตาไม่ให้ประชาชนรับรู้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง ไม่ให้ประชาชนได้รับข่าวดสารว่ามีการใช้กำลังและอาวุธจริงเข้าปราบปรามประชาชน ซึ่งประชาชนที่มีวิญญาณเสรียอมไม่ยินยอมที่จะตกเป็น

ผู้ถูกกระทำเพียงฝ่ายเดียว จากประสบการณ์ในอดีต เธอรู้ว่าสิ่งที่นำเสนอทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจเป็นการให้ข้อมูลที่บิดเบือนความจริง หลอกลวงประชาชน หญิงสาวจึงตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมกับพี่น้องอีกเป็นจำนวนมากเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและความเป็นธรรมให้กับสังคม เธอหลุดพ้นจากเงาของ “ความมืด” หรืออำนาจเผด็จการที่ควบคุมพวกเธออยู่

แต่อย่างไรก็ตาม นักเขียนตระหนักถึงพลังของประชาชนที่ต้องร่วมมือร่วมใจเรียกร้องเสรีภาพและความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เรื่องสั้น ในกรงขัง ของสุทธิพงษ์เรื่องนี้ ได้เสนอทางออกให้กับผู้คนที่ยังขาดกำลังใจ “ความมืด” ที่คุกคามและกักขังพวกเขาอยู่ในพื้นที่อันจำกัด ให้เกิดความกล้าออกมาแสดงพลังเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยร่วมกับพี่น้องร่วมชาติอีกหลายชีวิต จุดพลิกผันที่ทำให้ “ผม” สลัดความรู้สึกหวาดกลัวออกไปร่วมชุมนุมกับผู้หญิงของเขาที่ราชดำเนินถึงแม้ว่าจะมีการล้อมปราบประชาชนก็คือความห่วงใยในตัวหญิงสาว และเกิดความคิดที่จะต้องลุกขึ้นมาต่อสู้กับความไม่ชอบธรรม เมื่อเขาได้ข่าวว่าผู้ชุมนุมกำลังจะถูกกวาดล้าง เขาพยายามเฝ้าดูโทรทัศน์หวังจะได้เห็นข่าวความเคลื่อนไหวของเธอและผู้ร่วมชุมนุมประท้วง แต่กลับเห็นภาพข่าวที่ฉายซ้ำแล้วซ้ำเล่า เขาจึงเริ่มเข้าใจความรู้สึกว่าคนที่กำลังถูกข่มขืนนั้นเป็นอย่างไร เขารู้สึกคลื่นไส้ สะอิดสะเอียนเหมือนที่หญิงสาวเคยรู้สึก และตระหนักว่า “ไอ้ปีศาจความหวาดกลัวในตัวผมนี่เองคือเสรีภาพที่แท้จริง” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ๒๕๓๕ : ๕๑) ความหวาดกลัวจึงแปรสภาพเป็นความโกรธ ถูกปลดปล่อยด้วยการทุบทำลายโทรทัศน์ที่เป็นสัญลักษณ์ของความหลอกลวงฉ้อฉล เขาเข้าใจแล้วว่าสาเหตุของความหวาดกลัวเป็นสิ่งที่หัวใจเขาเปิดรับและรู้สึกโดยไม่ผ่านกระบวนการที่ซับซ้อน ความหวาดกลัวจึงเกาะกุมเขาอยู่ตลอดเวลา

เหตุการณ์ตอนท้ายเรื่องเมื่อหม้อแปลงไฟฟ้าระเบิดทำให้ไฟดับ เขานั่งอยู่ในความมืด และได้ค้นพบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและรู้สึกเป็นอิสระจากการถูกควบคุมโดยสิ้นเชิง

“ผมค่อย ๆ พบว่า การอยู่ในความมืด ผมน่าจะปลอดภัยกว่า
น่ากลัวน้อยกว่าการอยู่ในความสว่างที่มีแต่ความฉ้อฉลบิดเบือน ไร้จริยธรรม
ในความมืดผมมองไม่เห็นอะไรเลย นอกจากห้วงคำนึงและความเป็น
มนุษย์ของผม และนั่นเองที่ทำให้รู้ว่า ผมไม่อาจทนอยู่ในความมืดได้

ตลอดไป ผมควานหาไฟแช็ก หยิบเทียนไขที่ซื้อมาตอนบ่ายมาจุด เก็บของที่ซื้อมาเมื่อกลางวัน เพื่อบรรจุกลับเข้าไปในรถอีกครั้ง คงมีคนต้องการมัน มันมีความจำเป็นสำหรับคนอื่นมากกว่าผม...โดยเฉพาะยามนี้...เมื่อหัวใจไม่ยอมสยบค้อมหัวให้กับความไม่ชอบธรรม ความหวาดกลัวและคำประกาศิตก็เป็นเพียงสายลม ผมเลือกแล้วที่จะไปสมทบกับเธอและเพื่อนพ้องจากราชดำเนิน แม้จะมีการกวาดล้าง” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ๒๕๓๕ : ๕๒)

ในที่สุด “ทรงชัง” ที่เป็นสัญลักษณ์ของการถูกควบคุมด้วยความหวาดกลัวและความไม่ชอบธรรมของการใช้อำนาจอธิปไตยถูกทำลายลง เสรีภาพที่ถูกคุมขังได้รับการปลดปล่อยและร่วมกันแสดงพลังขึ้นอีกครั้ง ถึงแม้ว่าเรื่องสั้นเรื่องนี้ยังไม่ได้ให้คำตอบว่าประชาชนที่พร้อมใจกันร่วมชุมนุมประท้วง จะสามารถต้านทานอำนาจที่ไม่ชอบธรรมหรือเรียกร้องประชาธิปไตยได้หรือไม่ หรือผู้ร่วมชุมนุมจะมีลมหายใจอยู่นานเพียงใด แต่การที่ประชาชนส่วนหนึ่งสามารถทำลายกำแพงของความหวาดกลัวที่กักขังอิสรภาพของพวกเขาได้และเข้าร่วมทำในสิ่งที่เพื่อนร่วมชาติของเขากำลังเรียกร้องอยู่เพื่อบ้านเมือง โดยไม่หวาดหวั่นกับ “คำประกาศิต” ที่ควบคุมพวกเขาอยู่และไม่เกรงกลัวการกวาดล้างที่กำลังจะเกิดขึ้น ก็คงเป็นความหวังว่าพลังของประชาชนสามารถต่อต้านความไม่ชอบธรรมในสังคมได้

ประเด็นการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมของผู้นำได้ถูกนำมาถ่ายทอดผ่านเรื่องสั้นเรื่อง นครบอนไซ ของ วีระศักดิ์ ชันแก้ว (๒๕๓๔) เรื่องสั้นเรื่องนี้ผู้เขียนเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นช่วงเวลาที่ รสช.ทำรัฐประหาร ยึดอำนาจจากรัฐบาล และต่อมาหนึ่งในกลุ่มที่ทำรัฐประหารก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี เรื่องนครบอนไซมีข้อแตกต่างจากเรื่องสั้นเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นในลักษณะที่เรื่องสั้นเรื่องนี้ประชาชนไม่ได้ออกมาต่อต้านอำนาจที่ไม่เป็นธรรม แต่ผู้เขียนใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องเปรียบเทียบในลักษณะของการเล่าให้เด็กฟังโดยเปรียบเทียบต้นไม้กตัญญูที่ถูกจำกัดพื้นที่กลายเป็นไม้แคระหรือบอนไซทำให้เป็นไม้ที่ไม่สมบูรณ์เจริญเติบโตช้า เปรียบกับประเทศที่ผู้นำใช้ความไม่ชอบธรรม โคนล้มอีกฝ่ายเพื่อขึ้นมามีอำนาจ ทำให้ประชาธิปไตยก้าวถอยหลังหรือไม่พัฒนา ประชาชนไม่ได้ใช้สิทธิและไม่มีเสรีภาพในการเลือกผู้นำด้วย

ตนเอง

“กาลครั้งหนึ่ง...ยังมีนครแห่งหนึ่งมีผู้คนมีสีหน้าอันหมองคล้ำ... เพราะผู้คนภายในนครอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำที่กระหายอำนาจ... ผู้นำคนนั้นขึ้นปกครองด้วยการใช้กำลังเข้ายึดอำนาจ... โคนล้มผู้นำคนก่อน... ผู้นำคนก่อนเป็นผู้นำที่ขึ้นปกครองด้วยอำนาจอันชอบธรรม เพราะเป็นผู้นำที่ผู้คนไปใช้สิทธิเพื่อเลือกเขา... (วีระศักดิ์ ชันแก้ว ๒๕๓๔ : ๕๓) หรือ

“ประเทศไทยของเราปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย...ปวงชนชาวไทยต่างมีสิทธิเสรีภาพ...ชาวไทยสามารถใช้สิทธิอันชอบธรรมเพื่อเลือกผู้นำหรือนายกรัฐมนตรีได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน...ดังนั้นประเทศไทยเราไม่ได้เปรียบเป็นนครบอนไซหรือทูลานเอย” (วีระศักดิ์ ชันแก้ว ๒๕๓๔ : ๕๕)

ผู้เขียนใช้น้ำเสียงประชดประชัน เป็นการย้ำประเด็นการขึ้นมาเป็นผู้นำโดยไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังเป็นการตอกย้ำว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนคงเป็นเรื่องที่ไม่มีจริงและไม่เคยเกิดขึ้นจริงในสังคมไทย ตราบใดที่ผู้ที่มีอำนาจยังสามารถใช้ความไม่เป็นธรรมหรือการไม่ทำตามกฎกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๒.๒ ความไม่เป็นธรรมจากการถูกลดทอนเสรีภาพจากมนุษย์ด้วยกันเอง

การลดทอนเสรีภาพเป็นประเด็นหนึ่งที่นักเขียนเห็นว่าเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยในสังคมไทย มีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจหน่วงเหนี่ยวกักขังมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ให้หมดอิสระภาพแต่ผู้ถูกจับกุมขังก็ไม่ได้ยอมจำนน เมื่อเสรีภาพที่เคยมีอยู่ถูกละเมิดอย่างไม่เป็นธรรม สัญชาตญาณของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ย่อมทำทุกวิถีทางที่จะเรียกร้องเสรีภาพนั้นกลับคืนมา

พิสิฐ ภูศรี เป็นนักเขียนที่เสนอแง่มุมเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีชั้นเชิง เรื่องสั้นเรื่อง คนไซในปราสาท เขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นช่วงที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจพองสบู่และพองสบู่แตกในปีถัดมา เป็นช่วงเวลาประเทศประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า

พิสิฐสร้างฉากเป็นฉากเหนือจริง เป็นภาพของผู้คนหวาดกลัวภัยจากสัตว์ร้ายทั้งบนพากฟ้าและผืนดิน เช่นฝูงอึกาปากเหล็กที่จ้องกินมันสมองมนุษย์ งูแมงป่อง แมงมุมดำที่คอยลอบกัด สัตว์กินเนื้อประเภทกิ้งก่าหายช่องเข้ามาฉีกเนื้อมนุษย์กินอย่างเอร็ดอร่อย นอกจากสัตว์ร้าย ภัยจากธรรมชาติก็โหดร้ายไม่แพ้กัน เช่นทะเลทรายร้อนระยับที่เม็ดทรายแต่ละเม็ดร้อนฉ่ำราวถูกคว่ำ กรวดแต่ละก้อนร้อนราวกับไฟ ป่าพรมจารีเป็นป่าดงดิบที่มีค้างคาวแมงไก่อรื้อรังระงมหู หากดูดเลือดที่จ้องกระโดดเกาะ ทู่งฝน หุบผาปีศาจ ทะเลโคลนเดือด ขุนเขาแห่งความมืด ถ้ำน้ำแข็ง สถานที่ต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นทางผ่านที่ผู้คนมากมายใช้เป็นเส้นทางสัญจรบนเรือโดยสารขนาดใหญ่ไปสู่จุดหมายของแต่ละคนในแต่ละวัน บางคนโชคดีรอดชีวิตไปถึงจุดหมายปลายทาง บางคนโชคร้ายก็กลายเป็นศพถูกทิ้งระหว่างทาง

“ข้า” คือตัวละครที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากมนุษย์ด้วยกันเองอย่างไร มนุษยธรรม เขาถูกห่อหุ้มเหนียวกักขังให้หมดอิสรภาพโดยความไม่รู้เท่าทันคน สิ่งทีล่ำมร้ายเขาให้ต้องมาทำงานที่ปราสาทนี้ทุกวันคืออาหารที่เจ้าของปราสาทให้กินเป็นทาน เป็นอาหารที่ผสมยาพิษ เขาจึงต้องมาเอายาถอนพิษที่ปราสาทแห่งนี้ทุกวัน เขาไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าอาหารมือนั้นต้องแลกกับอิสรภาพและเสรีภาพตลอดชีวิต เขาถูกใช้เยี่ยงทาส ไม่สามารถต่อรองร้องขอความเมตตาใด ๆ จากเจ้าของปราสาท เมื่อทนไม่ไหวลุกขึ้นสู้ ก็ถูกลงโทษเจียนตาย อิสรภาพและเสรีภาพที่เป็นสมบัติเพียงอย่างเดียวก็ยังถูกมนุษย์ที่รู้หน้าไม่รู้ใจฉกฉวยไปอย่างไร้ความปราณี

การใช้ฉากเหนือจริงรวมทั้งภัยจากสัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติที่โหดร้ายทารุณ อาจเป็นสัญญาณเตือนให้ผู้อ่านตระหนักถึงภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมของคนที่อยู่ในรัฐนาวาล่าเดียวกันในยุคที่ประเทศชาติประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนต้องเผชิญกับความอดอยากหิวโหย ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ภัยจากการถูกกดขี่ข่มเหง ภัยจากการถูกกักขังไม่ให้มีอิสรภาพ โดยมีเงื่อนไขบางอย่างคอยควบคุมอยู่ทำให้ฝ่าฝืนไม่ได้ ทั้งหมดทั้งมวลเกิดจากน้ำมือมนุษย์ด้วยกันเอง โดยเฉพาะชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงที่มองไม่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เล่นตลกกับความอดอยากหิวโหยและความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ หรือการใช้เล่ห์เหลี่ยมและใช้อำนาจข่มขู่เพื่อหน่วงเหนี่ยวกักขังให้ไร้อิสรภาพอย่างไร้มนุษยธรรม ด้วยเหตุนี้การลั่นวาจาว่า “ข้าจะไม่กลับมา...ข้าจะไม่กลับมาที่นี่อีก” (พิสิฐ

ภูศรี ๒๕๓๙ : ๒๒) จากผู้ถูกจับกุมอาจเป็นเพียงคำประกาศก้องจากเสียงเล็ก ๆ ที่เขาสามารถทำได้ดีที่สุดในขณะนั้น

นอกจากมนุษย์แล้วนักเขียนยังได้เสนอประเด็นเรื่องการถูกลิดรอนเสรีภาพ โดยใช้สัตว์เป็นสื่อสัญลักษณ์ ใช้ “กรง” และ “โซ่ตรวน” เป็นภาพแทนของการถูกจำกัดเสรีภาพ เรื่องสั้นเรื่อง อิศรภาพ (๒๕๔๑) ของ ประชาคม ลุนาชัย เป็นตัวอย่างเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นว่า สิ่งมีชีวิตจะไม่ยอมจำนนต่อการถูกจำกัดเสรีภาพ เรื่องสั้นเรื่องนี้ ผู้เขียนใช้ “ลิง” เป็นภาพแทนสิ่งมีชีวิตที่ถูกจำกัดเสรีภาพ ลิงถูกมนุษย์จับมากักขังเป็นเพราะความปรารถนาส่วนตัวของมนุษย์ที่อยากฝึกมันให้เชื่อฟังเพื่อจะได้ให้เป็นเพื่อนเล่นกับลูกชาย และด้วยทัศนคติของมนุษย์ที่คิดเข้าข้างตัวเองว่า สัตว์ป่าเมื่อตกเป็นสมบัติส่วนตัวของมนุษย์แล้ว สัตว์เหล่านั้นจะมีชีวิตอย่างสุขสบาย มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย มีอาหารกินไม่อดอยาก ไม่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ไม่ต้องตกเป็นเหยื่อของสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ หรือแม้แต่ภัยจากน้ำมือมนุษย์เอง แต่พวกเขาลืมนึกถึงความทุกข์ทรมานของผู้ถูกกักขัง และลืมคิดว่าข้ออ้างเรื่องความรักและความปรารถนาดีควรมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด ถึงแม้จะมีบางขณะที่ชายผู้ที่จับลิงกักขังไว้ดูเหมือนจะเข้าใจว่าทุกชีวิตต้องการอิสรภาพ แต่เขาไม่เคยเข้าใจว่าอิสรภาพหรือเสรีภาพที่แท้จริงไม่ใช่การอยู่ในโลกที่ใครคนใดคนหนึ่งกำหนดอาณาบริเวณให้อยู่ เหมือนที่เขาให้อิสรภาพกับลิง แต่อิสรภาพของมันมีระยะเพียงแค่อยอดไม้ ไม่ใช่ป่ากว้างอย่างที่ควรจะเป็น

ถึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้หลุดรอดจากการถูกจองจำ จนสุดท้ายจึงเป็นภาพที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ สยดสยองและตื่นตระหนกแก่ผู้อ่าน เป็นบทสรุปที่ได้ให้คำตอบชัดเจนว่าเสรีภาพเป็นความปรารถนาสูงสุดของทุกชีวิต มีอานุภาพเหนือความเจ็บปวด และชนะการถูกกักขังทุกรูปแบบ ด้วยข้อความที่ผู้เขียนบรรยายว่า

“ข้อใช้ยังผูกติดข้อขา ขาข้างที่มันใช้พันขบกัดจนขาด รอยเขี้ยวฉีก
กระชากเนื้อ ออกแรงขบจนกระดูกแตกหัก และแยกร่างเป็นอิสระ”
(ประชาคม ลุนาชัย ๒๕๔๑ : ๒๑)

โซ่ล่ามได้เพียงข้อขา แต่ล่ามตัวตนและหัวใจที่มีเสรีภาพไว้ไม่ได้ ฉากนี้เป็นฉากที่ผู้เขียนใช้ภาษาที่มีพลังกระทบอารมณ์ ภาพร่องรอยของกระดูกที่ถูกขบจนแตกเห็นเนื้อถูกกระชาก เหลือเพียงข้อขาที่คาอยู่กับโซ่ ส่วนที่เป็นร่างกายของลิงตัวนั้นได้

กลับคืนสู่อิสรภาพ เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นความหมายที่ยิ่งใหญ่ของคำว่า “เสรีภาพ”

เช่นเดียวกับ เรื่องสั้นเรื่อง กรง (๒๕๔๙) ของ จรัญ ยิ่งยืน ความหมายของ “กรง” ในเรื่องสั้นเรื่องนี้ นอกจากสื่อถึงการถูกจำกัดเสรีภาพแล้ว ในทัศนะของคนบางกลุ่ม “กรง” ยังเป็นเสมือนพื้นที่เดียวที่เชื่อว่าสามารถให้ความปลอดภัยคุ้มครองปกป้องทุกชีวิตให้พ้นภัย ความคิดดังกล่าวถูกบ่มเพาะมาจากประสบการณ์ที่เลวร้ายของ “ขุนพล” ตัวละครเอกในเรื่องที่สูญเสียลูกชาย ลูกชายของเขาเรียกร้องเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิตที่ต่างไปจากพ่อและต้องจบชีวิตเพราะหนทางที่ลูกชายเลือกเอง ขุนพลจึงกลัวว่าจะเกิดความสูญเสียซ้ำรอยเดิม ทำให้เขาต้องกักขังทุกชีวิตที่อยู่ในบ้านให้อยู่ในสายตาภาพของเจ้าเดี่ยว ไก่แจ้ที่ขุนพลเลี้ยงไว้ “....เจ้าเดี่ยวกระโดดชนสิ่งที่ขวางมัน ชน..ชน..ชน จนหงอนสีแดงเข้มเต็มไปด้วยรอยฟกช้ำมันยังกระโดดชนข้างสุมอยู่ไม่หยุดหย่อน....” (จรัญ ยิ่งยืน ๒๕๔๙ : ๑๖๘) แม้จะเป็นสัตว์ แต่สัญชาตญาณของมันก็ไม่ยอมจำนนต่อการถูกกักขัง เจ้าเดี่ยวพยายามดิ้นรนทุกวิถีทางเท่าที่ทำได้เพื่อให้ได้อิสรภาพ

เรื่องสั้นทั้งสามเรื่องสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลหรือทัศนคติก็ตามของผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่เหนือกว่า เขาเหล่านั้นไม่สามารถอ้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจคุกคามหรือลดทอนเสรีภาพของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยไม่สำนึกว่าเสรีภาพเป็นสมบัติส่วนบุคคลซึ่งผู้อื่นจะมาลดทอนมิได้ การลดทอนเสรีภาพถือเป็นการกระทำที่บั่นทอนศักดิ์ศรีของมนุษย์ด้วยกันเอง นอกจากนี้เรื่องสั้นทั้งสามเรื่องยังชี้ให้เห็นว่า “เสรีภาพ” มีความหมายต่อทุกชีวิตมากมายเพียงใด เพราะแม้แต่สัตว์เดียรฉานยังต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อเสรีภาพ แล้วมนุษย์จะยอมให้เสรีภาพของตนเองถูกลดทอนด้วยน้ำมือมนุษย์ด้วยกันหรือ เพราะการถูกจำกัดเสรีภาพหรือการถูกกักขัง เสมือนกับการสูญเสียตัวตนสูญเสียศักดิ์ศรี สัตว์ทั้งสองประเภทจึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่นักเขียนใช้เป็นภาพแทนของคนในสังคมประชาธิปไตยที่ไม่ยอมจำนนต่อการถูกกักขังทำให้หมดอิสรภาพโดยไร้เหตุผล

การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเสรีภาพของมนุษย์ในฐานะที่เป็นพลเมืองของสังคม พบว่าปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ส่งผลกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนไม่ว่าจะเป็นการทำรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เหตุการณ์หลังวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือการพยายามสร้างกรอบกติกาและกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนอำนาจรัฐซึ่งเป็นการคุกคามเสรีภาพของมนุษย์ นอกจากนี้ปัจจัยต่าง ๆ

ที่กล่าวมาข้างต้นยังเป็นแรงกระตุ้นให้นักเขียนสร้างงานเพื่อสะท้อนความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ รวมทั้งปลุกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของคำว่าเสรีภาพ ด้วยพลังวรรณศิลป์ที่กระทบอารมณ์ และเพื่อสื่อให้เห็นว่ามนุษย์ซึ่งมีจิตวิญญาณประชาธิปไตยจะไม่ยอมจำนนต่อความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น พวกเขาพยายามหาทางออกจากการถูกควบคุมและคุกคามเพื่อได้ชื่นชมกับเสรีภาพที่บางครั้งอาจจะต้องแลกมาด้วยความเจ็บปวดแต่ก็เป็นการแสดงออกถึงความมีจิตวิญญาณประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สรุป

ประเด็นเรื่องเสรีภาพที่สะท้อนผ่านมุมมองของนักเขียน ทำให้เราตระหนักว่าเสรีภาพถึงแม้จะเป็นภาวะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เป็นสมบัติขั้นแรกที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นนามธรรมที่มองไม่เห็น แต่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษยชาติ อีกทั้งเสรีภาพยังเป็นสิ่งที่เป็ความปรารถนาร่วมกันทั้งของปัจเจกชนและพลเมืองของสังคม นอกจากนี้เรื่องสั้นหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์มีอิสระที่จะใช้เสรีภาพของตนเอง ผลลัพธ์จากการกล้าเลือกหรือกล้าใช้เสรีภาพที่มีอยู่ คือการที่มนุษย์ได้รับความสุข ปราศจากกิเลสตัณหา เป็นอิสระจากความขลาดกลัว พ้นจากความอยากรได้ใคร่มี ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข และการที่มนุษย์ใช้เสรีภาพในการเลือกทำหรือปฏิเสธที่จะไม่กระทำการใดสิ่งหนึ่งด้วยตนเอง โดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิผู้อื่นและไม่ขัดต่อกฎหมาย ถือได้ว่าเป็นเสรีภาพที่เกิดจากจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กตัญญู สว่างศรี. คำสาป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นกเค้า, ๒๕๕๔.
- กฤษณมูรติ. แห่งความเข้าใจชีวิตและการศึกษาที่แท้ พิมพ์ครั้งที่ ๕. (โสริชโพธิแก้ว
ผู้แปล). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๐.
- เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. หลักกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพฯ : วิญญูชน,
๒๕๕๗.
- เจตนา นาควัชร. ทางอันไม่รู้จบแห่งวัฒนธรรมการวิจารณ์. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย,
๒๕๓๐.
- เชตวัน เตือประโคน. ความคิดเห็นสีขาวกับคนสีเทา. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.
- ถวัลย์ มาศจรัส. หมอใบไม้. กรุงเทพฯ : ต้นอ่อน, ๒๕๓๔.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์.
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, ๒๕๒๒.
- ประชาคม ลุนาชัย. นาฏกรรมแห่งชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.
- ประชาคม ลุนาชัย. สงครามและความรัก. กรุงเทพฯ : เอโนเวล, ๒๕๔๓.
- พิสิฐ ภูศรี. คนไซในปราสาท. กรุงเทพฯ : ดับเบิลยูเอ็นพริ้นต์ติ้ง, ๒๕๔๒.
- เหลืองฝ้ายคำ. สองแม่. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘.
- ลาว คำหอม. ฟ้ายก้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,
๒๕๔๘.
- ลิขิต ธีรเวคิน. อำนาจการเมืองและอำนาจรัฐ [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์
๒๕๕๗ จาก www.dhiravegin.com, ๒๕๕๑.
- วงเดือน ทองเจียว. ทางเจ้าเสด็จ. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๔๒.
- วีระศักดิ์ ชันแก้ว. ละครเวทีหน้ารัฐสภา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษร, ๒๕๓๘.
- สาคร พูนสุข. "นกหลง". ใน วรรณกรรมการเมือง รางวัลพานแว่นฟ้าครั้งที่ ๒, ๕๗-
๖๖. รัชมังคลาภิเษก สมเทพ, บรรณาธิการ : กรุงเทพฯ : สุภาพบุรุษ, ๒๕๔๗.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. คนกับเสือ. กรุงเทพฯ : สามัญชน, ๒๕๓๗.
- สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ. ตามหาข้าพเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สามัญชน, ๒๕๔๗.

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. (๒๕๕๗) ๑๗๕

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๐ กรุงเทพฯ :

วัฒนาพานิช, ๒๕๕๖.

อัศศิริ ธรรมโชติ. ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง. กรุงเทพฯ : มุลนิธิสถาบัน ๑๔ ตุลา,
๒๕๔๖.

